

Lb.

³ non prohibetur. 121.853

188
Cim b

T. LIVII PATAVINI

HISTORIARVM AB VRBE CON-
dita Decadis primæ Liber Tertius.

PARISIIS,
Ex officina Michaelis Vascosani, in via quæ
est ad D. Iacobum, sub signo Fontis.
M. D. XXXVIII.

pa of Stamp

EPITOME LIBRI III.

EDITIONES de agrariis legibus factæ. Capitulum ab exilibus & seruis occupatum: censis iis receptum est. Census bis actus est: priore lustro censa sunt ciuium capita centum quatuor & viginti millia, CCXIII. præter orbos orbas'que: sequenti, CXXXII millia, CCCCXIX. Cum aduersus Aequos res male gesta esset, L. Quintius Cincinnatus dictator factus, cū rure intentus rustico operi esset, ad bellum gerendum accersitus est. Is victos hostes sub iugum misit. Tribunorum pleb. numerus ampliatus est, vt essent decem, XXXVI anno à primis tribunis plebis. Petitis per legatos, & allatis Atticis legibus, ad constituendas eas, proponendas'q; decemviri pro cōsulibus sine vllis aliis magistratibus creati, altero & trecentesimo anno, quàm Roma cōdita erat: & vt à regibus ad consules, ita à consulibus ad decemviros trāslatum imperium. Ii decem tabulis legum positis, cum modeste se in honore gessissent, & ob id in alterum quoque annum eundem esse magistratum placuisset, cum complura impotenter fecissent, magistratum noluerunt deponere, & in tertium annum detinuerunt, donec inuictō eorum imperio finem attulit libido Appii Claudii. qui cum in amorem virginis incidisset: summissō qui eam in seruitutem peteret, necessitatem patri eius Virginio imposuit, raptō ex taberna proxima cultro, vt filiam interimeret, cum aliter eam tueri non posset, ne in potestatem stuprum illaturi veniret. hoc tam magnæ luxuriæ exemplo plebs incitata montem Auentinum occupauit, cōēgit'que decemviros abdicare se magistratu. ex quibus Appius, & vnus collegarum, qui præcipue poenam meruerant, in carcerem coniecti, cæteri in exilium acti. Res præterea contra Sabinos & Volscos & Aequos prospere gestas continet, & parum honestū populi Romani iudicium, qui iudex inter Ardeates & Aricinos sumptus, agrum de quo ambigebatur, sibi adiudicauit.

DECADIS PRIMAE LIBER III.

NTIO capto T. Aemylius & Q. Fabius
 COSS. fiunt. hic erat Fabius, qui vnus ex-
 tinctæ ad Cremeram genti superfuerat. Iam
 priore consulatu Aemylius dandi agri plebi
 fuerat author. itaque secundo quoque con-
 sulatu eius & agrarii se in spem legis crexe-
 rant: & tribuni rem contra consules sæpe tentatam, adiutore
 vtique consule obtineri posse rati, suscipiunt: & consul ma-
 nebat in sentētia sua. possessores, & magna pars Patrum tri-
 bunitiis se iactare actionibus principē ciuitatis, & largiendo
 de alieno popularem fieri querentes, totius inuidiam rei à
 tribunis in consulem auerterant. atrox certamen aderat, ni
 Fabius cōsilio neutri parti acerbo rem expedisset. T. Quin-
 tii ductu & auspicio agri capti priore anno aliquantum à
 Volscis esse, Antium propinquam opportunam & mariti-
 mam urbem coloniam deduci posse: ita sine querelis pos-
 sessorum plebem in agros ituram, ciuitatem in concordia
 fore. Hæc sententia accepta est. Triumuiros agro dando
 creat, T. Quintium, A. Virginium, P. Furium. iussi nomina
 dare, qui agrum accipere vellent. Fecit statim (vt fit) fastidiū
 copia: adeoque pauci nomina dedere, vt ad explendum nu-
 merum coloni Volsci adderentur: cætera multitudo posce-
 re Romæ agrū malle, quàm alibi accipere. Aequi à Q. Fa-
 bio (is eò cum exercitu venerat) pacem petiere, irritamque
 eam ipsi subita incursione in agrum Latinum fecere. Q.
 Seruilius insequenti anno (is enim cum Sp. Posthumio
 COSS. fuit) in Aequos missus, in Latino agro statina habuit.

DECADIS PRIMAE

intra castra quies necessaria morbo implicitum exercitum tenuit. Extractum in tertium annum bellum est, Q. Fabio & T. Quintio COSS. Fabio extra ordinem, quia is victor pacem Aequis dederat, ea prouincia data. Qui haud dubia spe profectus famam nominis sui pacaturam Aequos, legatos in concilium gentis missos nunciare iussit, Q. Fabium COS. dicere, se ex Aequis pacem Romam tulisse, ab Roma Aequis bellum afferre, eadem dextera armata, quam pacatā illis antea dederat. quorum id perfidia & periurio fiat, deos nunc testes esse, mox fore ultores. se tamen, vtcunque sit, etiā nunc, pœnitere sua sponte Aequos, quā̄m pati hostilia, male. si pœniteat, tutum receptum ad expertam clementiā fore. sin periurio gaudeant, diis magis iratis quā̄m hostibus gesturos bellum. Hæc dicta adeo nihil mouerunt quenquam, vt legati propè violati sint, exercitusq; in Algidū aduersus Romanos missus. Quæ vbi Romam sunt nunciata, indignitas rei magis quā̄m periculum consulem alterum ab vrbe exciuit. ita duo consulares exercitus ad hostem accessere, acie instructa, vt confestim dimicarent. Sed cū forte haud multum diei superesset, vnus ab statione hostium exclamat: Ostentare hoc est, Romani, non gerere bellum. in noctem imminentem, aciem instruitis. longiore luce ad id certamen quod instat, vobis opus est. crastino die oriente sole redite in aciem: erit copia pugnandi, ne timete. His vocibus iritatus miles, in diem posterum in castra reducitur, longam venire noctem ratus, quæ moram certamini faceret. tum quidē corpora cibo somnoq; curant. vbi illuxit postero die, prior aliquanto constitit Romana acies. tandem & Aequi processere. prælium fuit vtrinq; vehemens, quod & Romanus miles

ira odioq; pugnabat:& Aequos conscientia contracti culpa periculi,& desperatio futuræ sibi postea fidei,ultima audere & experiri cogebat . Non tamen sustinere aciem Romanam Aequi. pulsîq;,cum in fines suos se recepissent , nihilo inclinatioꝛibus ad pacem animis ferox multitudo increpare duces , quòd in aciem qua pugnandi arte Romanus excellat,commissa res sit. Aequos populationibus incursionibusq; meliores esse:& multas passim manus,quàm magnam molem vnus exercitus,rectius bella gerere . Relicto itaque castris præsidio,egressi tanto cum tumultu inuasere fines Romanos,vt ad Vrbem quoque terrorem pertulerint. nec opinata etiam res plus trepidationis fecit, quòd nihil minus quàm ne victus , ac propè in castris obsessus hostis memor populationis esset,timeri poterat . agrestesq; pauidi incidentes portis, non populationem , nec prædonum paruas manus,sed omnia vano augentes timore , exercitus & legiones adesse hostium , & infesto agmine ruere ad urbem clamabant. Ab his proxime audita incerta, eoque vaniora ferri ad alios:curfus clamórque vocantium ad arma , haud multum à pauore captæ vrbis abesse . Forte ab Algido Quintius COS.redierat Romam:id remedium timori fuit:tumultuq; sedato,victos timeri increpans hostes, præsidia portis imposuit.vocato deinde senatu,cum ex autoritate Patrum iustitio indicto profectus ad tutandos fines esset , Q. Seruilio præfecto vrbis relicto,hostem in agris non inuenit. Ab altero consule res gesta egregie est . qui quà venturum hostem sciebat,grauem præda,eoque impeditiore agmine incedentem aggressus,funestam populationem fecit.pauci hostium euasere ex insidiis:præda omnis recepta est.Sic finem iustitio

DECADIS PRIMAE

quod quatrimum fuit,reditus Quintii COS. in urbem fecit. Census deinde actus, & conditum à Quintio Iustrum. Censa ciuiū capita centū quatuor & XX millia, CCXIII. dicuntur, præter orbos orbasq;. In Aeqvis nihil deinde memorabile actum. in oppida sua se recepere, vri sua populariq; passi. Consul cum aliquoties per omnem hostiū agrum infesto agmine populabundus isset, cum ingenti laude prædaq; Romam rediit. Consules inde Posthumius Albus, Sp. Furius. Furios Fusios scripsere quidam. Id admoneo, nequis immutationem virorum ipsorum esse, quæ nominum est, putet. Haud dubium erat, quin cum Aeqvis alter consulum bellum gereret. itaque Aeqvi ab Ecetranis Volscis præsidium petiere. quo cupide oblato (adeo ciuitates ex perpetuo in Romanos odio certauere) bellum summa vi parabatur. Sentiunt Hernici, & prædicunt Romanis, Ecetranum ad Aequos descisse. suspecta & colonia Antium fuit, quòd magna vis hominum inde, cum oppidum captum esset, cōfugisset ad Aequos. isq; miles per bellum Aequicū vel acerrimus fuit. Compulsis deinde in oppida Aeqvis, ea multitudo dilapsa cum Antium redisset, sua sponte iam infidos colonos Romanis abalienauit. Necdum matura re, cum defectionem parari delatum ad senatum esset, datum negotium est consulibus, vt principibus colonix Romam excitis, quærerent quidnam rei esset. qui cum haud grauate venissent: introducti à consulibus ad senatum, ita responderunt ad interrogata, vt magis suspecti quàm venerāt, dimitterentur. Bellum inde haud dubium haberi. Sp. Furius consulum alter, cui ea prouincia euenerat, profectus in Aequos, Hernicorum in agro populabundum hostem inuenit: ignarusq; multitu-

multitudinis, quia nusquã vniuersa cõspecta fuerat, impar-
 rem copiis exercitũ temere pugnx cõmisit. primo concursu
 pulsus, se intra castra recepit. neq; is finis periculi fuit. nanq;
 & proxima nocte, & postero die tãta vi castra sunt circũfessa
 atq; oppugnata, vt ne nuncius quidem inde mitti Romam
 posset. Hernici & male pugnatum, & consulẽ exercitumq;
 obsideri, nunciauerunt: tantumq; terrorem incussere Patri-
 bus, vt (quæ forma senatusconsulti vltimæ semper necessi-
 tatis habita est) Posthumio alteri consulum negotium daretur,
 videret nequid respublica detrimẽti caperet. Ipsum cõ-
 sulem Romæ manere ad conscribendos omnes qui arma
 ferre possent, optimum visum est: proconsulem T. Quin-
 tium subsidio castris cum sociali exercitu mitti. ad eum ex-
 plendum Latini Herniciq;, & colonia Antium dare Quin-
 tio subitarios milites (ita tum repentina auxilia appellabãt)
 iussi. Multi per eos dies motus, multiq; impetus hinc atque
 illinc facti, quia superãte multitudine hostes carpere multifa-
 riã vires Romanas, vt nõ suffecturas ad omnia, aggressi sunt.
 simul castra oppugnabãtur, simul pars exercitus ad populã-
 dum agrum Romanum missa, urbemq; ipsam, si qua fortuna
 daret, tentandã. L. Valerius ad præsiðiũ vrbis relictus: consul
 Posthumius ad arcendas populationes finium missus. Nihil
 remissum ab vlla parte curæ aut laboris. vigiliæ in vrbe, sta-
 tiones ante portas, præsiðiaq; in muris disposita: & quod ne-
 cesse erat in tanto tumultu, iustitiũ per aliquot dies seruatũ.
 Interim in castris Furius COS. cũ primò quietus obsidionẽ
 passus esset, in incautum hostem decumana porta erupit: &
 cum persequi posset, metu substitit, nequa ex parte altera in
 castra vis fieret. Furium legatum (frater idem consulis erat)

DECADIS PRIMAE

longius extulit cursus: nec suos ille redeuntes persequendi studio, neque hostium ab tergo incursum vidit. ita exclusus multis sæpe frustra conatibus captis, ut viam sibi ad castra faceret, acriter dimicans cecidit. Et consul nuncio circumuenienti fratris conuersus ad pugnam, dum se temere magis quam satis caute in mediam dimicationem infert, vulnere accepto, ægre ab circumstantibus ereptus, & suorum animos turbauit, & ferocios hostes fecit: qui cæde legati, & consulis vulnere accensi, nulla deinde vi sustineri potuerunt, cum compulsi in castra Romani rursus obsiderentur, nec spe nec viribus pares: venissetque in periculum summa rerum, ni T. Quintius peregrinis copiis cum Latino Hernicoque exercitu subuenisset. is intentos in castra Romana Aequos, legati que caput ferociter ostentantes, ab tergo adortus, simul ad signum à se procul editum ex castris eruptione facta, magnam vim hostium circumuenit. Minor cædes, fuga effusior Aequorum in agro fuit Romano. in quos palatos prædam agentes Posthumius aliquot locis, quibus opportuna impulerat præsidia, impetum dedit. ii vagi dissipato agmine fugientes in Quintium victorem cum saucio consule reuertentem incidere. Tum consularis exercitus egregia pugna consulis vulnus, legati & cohortium vltus est cædem. Magnæ clades vltro citroque illis diebus & illata, & accepta. difficile ad fidem est in tam antiqua re, quot pugnaverint ceciderintve, exacto affirmare numero. audet tamen Antiàs Valerius concipere summas. Romanos cecidisse in Hernico agro V. Mil. ac CCC. Ex prædatoribus Aequorum, qui populabundi in finibus Romanis vagabantur, ab A. Posthumio COS. duo millia & CCCC. caesos: cæteram multitudinẽ prædam agentem,

agētem quæ inciderit in Quintium, nequaquã pari defunctam esse cæde: interfecta inde quatuor millia, & exequēdo subtiliter numerum, CC ait & XXX. Vt Romam reditum est, iustitiū remissum est. Cælum visum est ardere plurimo igni, portentaq; alia aut obuerfata oculis, aut vanas exterritis ostentauere species. His auertendis terroribus in triduum ferrix indicta, per quas omnia delubra pacem deum exposcētium virorum mulierumq; turba implebantur. Cohortes inde Latinæ Hernicæq; ab senatu gratiis ob impigram militiam actis, remissæ domos. Antiates mille milites, quia ferum auxilium post prælium venerant, propè cum ignominia dimissi. Comitia inde habita. creati consules L. Ebutius, P. Seruilus calendis sextilibus, vt tūc principium anni agebatur, consulatum ineunt. Graue tempus, & fortè annus pestilens erat vrbi, agrisq; nec hominibus magis quàm pecori. & auerere vim morbi terrores populationis, pecoribus agrestibusq; in urbem acceptis. ea colluio mistorum omnis generis animantium, & odore insolito vrbanos, & agrestem cōfertum in arcta tecta æstu ac vigiliis angebat: ministeriaq; inuicem ac contagio ipsa vulgabant morbos. Vix instantes sustinentibus clades repente legati Hernici nunciāt, in agro suo Aequos Volscosq; coniunctis copiis castra posuisse, inde ingēti exercitu fines suos depopulari, præterquã quòd infrequens senatus indicio erat fociis, afflictam ciuitatem pestilētia esse: mœstum etiam respōsum tulere, vt per se ipsi Hernici cum Latinis res suas tutarentur: urbem Romanā subita deum ira morbo populari. siqua eius mali quies veniat, vt anno ante, vt semper aliās, sociis opem laturos. Discessere socii, pro tristi nuncio tristiore domum referentes: quippe quibus per se

DECADIS PRIMAE

sustinendum bellum erat, quod vix Romanis fulti viribus sustinuisſent. Non diutius se in Hernico hostis cōtinuit. pergit inde infestus in agros Romanos, etiam sine belli iniuria vastatos. Vbi cum obuius nemo ne inermis quidem fieret: p̄rque omnia non p̄sidiis modo deserta, sed etiam cultu agresti, transirēt: peruenere ad tertium lapidem Gabina via. Mortuus Ebutius erat Romanus consul: collega eius Seruilius exigua in spe trahebat animam: affecti plerique principum, Patrum maior pars, militaris ferē ætas omnis: vt non modo ad expeditiones quas in tanto tumultu res poscebat, sed vix ad quietas stationes viribus sufficerent. munus vigiliarum senatores, qui per ætatem ac valetudinem poterant, per se ipsi obibant: circuitio ac cura ædilium plebis erat: ad eos summa rerum, ac maiestas consularis imperii venerat. Deserta omnia sine capite, sine viribus, dii p̄sides ac fortuna vrbis tutata est: quæ Volscis Aequisq; p̄ædonum potius mentem quàm hostium dedit. adeo enim nulla spes nō potiundi modo, sed ne adeundi quidem Romana mœnia animos eorum cepit: tectaq; procul visā atque imminentes tumuli auertēre mentes eorum: vt totis passim castris fremitu orto, quid in vasto ac deserto agro, inter tabem pecorum hominūque desides, sine p̄æda tempus tererent, cum integra loca, Tusculanum agrum opimum copiis petere possent, signa repente conuellerent, transuersisq; itineribus per Labicanos agros in Tusculanos colles transirēt. eò vis omnis tempestasq; belli conuersa est. Interim Hernici Latiniq; pudore etiam, non misericordia solum moti, si nec obstitissent cōmunibus hostibus infesto agmine Romanam urbem petentibus, nec opem vllam obsessis sociis ferrent, coniuncto exercitu

exercitu Roman pergunt. vbi cum hostes non inuenissent, secuti famam ac vestigia, obuui fiunt descendentibus à Tusculano in Albanã vallem. ibi haudquaquam æquo prælio pugnatũ est: fidesq; sua fociis parum felix in præsentia fuit. Haud minor Romæ fit morbo strages, quàm quanta ferro sociorum facta erat. cõsul qui vnus supererat, moritur. mortui & alii clari viri, M. Valerius, T. Virginius Rutilius, augures: Ser. Sulpitius, Curio maximus. & per ignota capita late vagata est vis morbi: inopsq; senatus auxilii humani, ad deos populum ac vota vertit. iussi cum coniugibus ac liberis supplicatũ ire, pacemq; exposcere deũ. ad id quod sua quenq; mala cogebant, authoritate publica euocati, omnia delubra implent. strata passim matres crinibus templa verrentes, veniam irarum cœlestium, finemq; pesti exposcunt. Inde paulatim seu pace deũ impetrata, seu grauiore tempore anni iam circũacto, defuncta morbis corpora salubriora esse incipere: versisq; animis iam ad publicã curam, cũ aliquot interregna exissent, P. Valerius Publicola tertio die quàm interregnum inierat, consules creat L. Lucretiũ Tricipitinum, & T. Veturium Geminum, siue ille Vetusius fuit. Ante diem III. idus sextiles consulatũ ineunt, iam satis valida ciuitate, vt nõ solum arcere bellũ, sed vltro etiam inferre posset. Igitur nunciantibus Hernicis, in fines suos transcẽdisse hostes, impigre promissum auxilium. duo cõsulares exercitus scripti. Veturius missus in Volscos ad bellum vltro inferendum. Tricipitinus populationibus arcendis sociorum. agro oppositus, non vltra quàm in Hernicos procedit. Veturius primo prælio hostes fundit fugatque. Lucretium, dum in Hernicis sedet, prædonum agmen fefellit, supra montes Prænestinos.

ductum. inde dimissum in campos, vastauere agros, Prænestinum, Gabinumq; ex Gabino in Tusculanos flexere colles. Vrbi quoque Romæ ingens præbitus terror, magis in re subita, quàm quòd ad arcendam vim parum virium esset. Q. Fabius præerat vrbi. is armata iuuentute, dispositisq; præfidiis, tuta omnia ac tranquilla fecit. Itaque hostes præda ex proximis locis rapta, appropinquare vrbi non ausi, cum circumacto agmine redirent, quanto longius ab vrbe hostium abscederent, eo solutiore cura, in Lucretium incidunt consulem, iam antè exploratis itineribus suis instructum, & ad certamen intentum. Igitur præparatis animis repentino pauore percussos adorti, aliquanto pauciores multitudinem ingentem fundunt, fugantq;: & compulsos in cauas valles, cum exitus haud in facili esset, circumueniunt. ibi Volscum nomen propè deletum est. XIII millia CCCCLXX cecidisse in acie ac fuga, M. CCL viuos captos, signa XXVII militaria relata, in quibusdã annalibus inuenio. vbi etsi adiectum aliquid numero sit, magna certe cædes fuit. Victor consul ingenti præda potitus, eadẽ in statiuam rediit. tum consules castra coniungunt. & Volsci Aequiq; afflictas vires suas in vnum cõtulere. Tertia illa pugna eo anno fuit. eadẽ fortuna victoriam dedit. suis hostibus, etiã castra capta. Sic res Romana in antiquum statũ rediit: secundaq; belli res extẽplo vrbanos motus excitauerunt. C. Terentillus Arsa tribunus plebis eo anno fuit. is consulibus absentibus ratus locum tribunitiis actionibus datum, per aliquot dies Patrum superbiam ad plebem criminatus, maxime in consulare imperium tanquam nimium, nec tolerabile liberæ ciuitati, inuehebatur. nomine enim tantum minus inuidiosum,
re ipsa

re ipsa propè atrocius quàm regium esse. quippe duos pro
 vno dominos acceptos, immoderata, infinita potestate: qui
 soluti atque effrenati ipsi, omneis metus legum, omniàque
 supplicia verterent in plebem. quæ ne æterna illis licen-
 tia sit, legem se promulgaturum, vt Quinqueviri creen-
 tur legibus de imperio consulari scribendis. quod populus
 in se ius dederit, eo consultem vsurum, non ipsos libidinem
 ac licentiam suam pro lege habituros. Qua promulgata le-
 ge, cum timerent Patres, ne absentibus consulibus iugum
 acciperent: senatus à præfecto vrbis Q. Fabio vocatur. qui
 adeo atrociter in rogationem latorémque ipsum est inue-
 ctus, vt nihil, si ambo consules infesti circumstarent tri-
 bunum, relictum minarum atque terroris sit. Insidiatum
 eum, & tempore capto adortum rempublicam. si quem si-
 milem eius priore anno inter morbum, bellumque irati dii
 tribunum dedissent, non potuisse sisti. mortuis duobus con-
 sulibus, iacènte ægra ciuitate in colluuiione omnium rerum,
 ad tollendum è Repub. consulare imperium laturum leges
 fuisse: ducem Volscis, Aequisq; ad oppugnãdam vrbem fu-
 turum. Quid tandem illi non licere: siquid cõsules superbe
 in aliquem ciuium, aut crudeliter fecerint, diem dicere: ac-
 cusare his ipsis iudicibus, quorum in aliquem sæuitum sit.
 non illum consulare imperium, sed tribunitiam potestatem
 inuisam, intolerandamq; facere: quam pacatam reconcilia-
 tamq; Patribus, de integro in antiqua redigi mala. neq; illum
 se deprecari quo minus pergat vt cœperit. Vos, inquit Fa-
 bius, cæteri tribuni, oramus, vt primum omnium cogitatis,
 potestatem istam ad singulorum auxilium, non ad perniciẽ
 vniuersorum comparatam esse: tribunos plebis vos creatos,

DECADIS PRIMAE

non hostes Patribus. nobis miserum, inuidiosum vobis est, deserram rempublicam inuadi. non ius vestrum, sed inuidiam minueritis. agite cum collega, vt rem integram in aduentum consulū differat. ne Aequi quidem ac Volsci morbo absumptis priore anno consulibus, crudeli superboq; nobis bello institere. Agunt cum Terentillo tribuni. dilataq; in speciem actione, re ipsa sublata, Consules extemplo accersiti. Lucretius cum ingenti præda, maiore multo gloria rediit. & auget gloriam adueniens exposita omni in campo Martio præda, vt suum quisque per triduum cognitum abduceret. reliqua vendita, quibus domini non extitere. Debebatur omnium consensu consuli triumphus: sed dilata res est, tribuno de lege agente. id antiquius consuli fuit. Iactata per aliquot diestum in senatu res, tum ad populum est. cessit ad vltimum maiestati consulis tribunus, & destitit. Tum imperatori exercituiq; honos suus redditus. Triumphauit de Volscis Aequisque, triumphantem secuta suæ legiones. Alteri consuli datum, vt ouans sine militibus urbem iniret. Anno deinde insequenti lex Terentilla ab toto relata collegio nouos aggressa consules est. erant consules P. Volumnius, Ser. Sulpitius. Eo anno cœlum ardere visum. terra ingenti concussa motu est. bouem locutam, cui rei priore anno fides non fuerat, creditum. Inter alia prodigia & carne pluit, quem imbrem ingens numerus auium interuolitando rapuisse fertur: quod intercidit, sparsum ita iacuisse per aliquot dies, vt nihil odor mutaret. Libri per Duumuiros sacrorum aditi. pericula à conuentu alienigenarum prædicta, ne qui in loca summa vrbs impetus cædésque inde fierent. inter cætera monitum, vt seditionibus abstineretur. Id factum ad impediendam

impediendam legem tribuni criminabatur, ingensque aderat certamen. Ecce (ut idem in singulos annos orbis volueretur) Hernici nunciant, Volscos & Aequos, etsi accisæ res sint, reficere exercitus: Antii summam rei positam, Ectræ Antiates colonos palam concilia facere: id caput, eas vires belli esse. Ut hæc dicta in senatu sunt, delectus edicitur. consules belli administrationem inter se dispartiri iussi: alteri ut Volsci, alteri ut Aequi provincia esset. Tribuni coram in foro personare, fabulam compositam Volsci belli, Hernicos ad partes paratos. iam ne virtute quidem premi libertate populi Ro. sed arte eludi. quia occisione propè occisos Volscos, & Aequos mouere sua sponte arma posse, iam fides abierit, novos hostes quæri. coloniam fidam propinquam infamem fieri. bellum innoxiiis Antiatibus indici, geri cum plebe Romana, quam oneratam armis ex vrbe præcipiti agmine acturi essent, exilio & relegatione ciuium vlciscentes tribunos. sic nequid aliud actum putent, victam legem esse: nisi dum in integro res sit, dum domi, dum togati sint, caueant, ne possessione vrbis pellantur, ne iugum accipiant. si animus sit, non de fore auxilium. consentire omnes tribunos, nullum terrorem externum, nullum periculum esse. cauisse deos priore anno ut tuto libertas defendi posset. Hæc tribuni. At ex parte altera consules in conspectu eorum positis sellis delectum habebant. eò decurrunt tribuni, concionemque secum trahunt. citati pauci, velut rei experiundæ causa, & statim vis coorta. quencunque licitor iussu consulisprehendisset, tribunus mitti iubebat. neque suum cuique ius modum faciebat: sed virium spe, & manu obtinendum erat quod intenderes. quemadmodum se tribuni gessissent in prohibendo delectu, sic Patres

in lege quæ per omnes comitiales dies ferebatur, impedienda gerebant. Initium erat rixæ, cum discedere populum iussissent tribuni, quòd Patres se summoueri haud sinebāt. nec ferè seniores rei intererant: quippe quæ non consilio regenda, sed permissa temeritati audaciæq; esset. multum & consules se abstinebant, necui in colluuiione rerum maiestatem suam contumeliæ offerrent. Cæso erat Quintius ferox iuuenis, qua nobilitate gentis, qua corporis magnitudine ac viribus. ad ea munera data à diis, & ipse addiderat multa belli decora, facundiâq; in foro, vt nemo, non lingua, non manu promptior in ciuitate haberetur. Hic cum in medio Patrū agmine constitisset, eminens inter alios, velut omnes dictaturas consulatusq; gerens in voce ac viribus suis, vnus impetus tribunitios popularésque procellas sustinebat. hoc duce sæpe pulsū foro tribuni, fusa ac fugata plebs est. qui obuius fuerat, multatus nudatúsque abibat: vt satis appareret, si sic agi liceret, victam legē esse. Tum propè iam perculsis aliis tribunis, A. Virginius ex collegio vnus Cæsoni capitis diem dicit. atrox ingenium accenderat eo facto magis, quàm conterruerat. eo acrius obstare legi, agitare plebem, tribunos velut iusto persequi bello. accusator pati reum ruere, inuidiâq; flammam, ac materiam criminibus suis suggerere: legem interim nō tam ad spem perferendi, quàm ad laceffendam Cæsonis temeritatem ferre. Ibi multa sæpe ab iuuentute inconsulte dicta factaq; in vnus Cæsonis suspectum incidunt ingeniū. tamen legi resistebatur. Et A. Virginius identidem plebi, Ecquid sentitis iam vos Quirites, Cæsonem simul ciuem, & legem quam cupitis, habere non posse? quanquam quid ego legem loquor? libertati obstat, omnes Tarquinius

superbia

superbia exuperat. expectate dum consul aut dictator fiat quem priuatum, viribus & audacia regnantē videtis. Assentiebantur multi, pulsatos se querentes, & tribunum ad rem peragendam vltro incitabant. Iam aderat iudicio dies, apparebatq; vulgo homines in damnatione Cæsonis libertatem agi credere. tum demū coactus cum multa indignitate prehensabat singulos. sequebātur necessarii, principes ciuitatis. T. Quintius Capitolinus, qui ter consul fuerat, cum multa referret sua familiæq; decora, affirmabat neque in Quintia gente, neque in ciuitate Romana tantam indolem tam maturæ virtutis vnquam extitisse. suum primum militē fuisse, se sæpe vidente pugnasse in hostem. Sp. Furius missum ab Quintio Capitolino sibi eum in dubiis suis rebus venisse subsidio. neminē vnū esse, cuius magis opera putet Rempublicam restitutam. L. Lucretius COS. anni prioris, recenti gloria nitens, suas laudes participare cum Cæsonē, memorare pugnas, referre egregia facinora nunc in expeditionibus, nunc in acie. suadere & monere, iuuenem egregium, instructum naturæ fortunæ omnibus bonis, maximum momentum rerum eius ciuitatis in quancunque venisset, suum quàm alienum mallent ciuem esse. quod offendat in eo, feruorem & audaciam ætatem quotidie auferre. quod desideretur consilium, in dies crescere. senescentibus vitiis, maturescente virtute, sinerent tantum virū senem in ciuitate fieri. Pater inter hos L. Quintius, cui Cincinnato cognomē erat, non iterando laudes, ne cumulare inuidiam, sed veniam errori atque adolescentiæ petendo, sibi qui non dicto, non factō quenquam offendisset, vt condonarent filium, orabat. Sed alii auersabantur preces, aut verecundia aut metu: alii

DECADIS PRIMAE .

se suosque multatos querentes, atroci responso iudicium suum praeferebant. Premebat reum, praeter vulgatam inuidiam, crimen vnum, quod M. Volscius Fictor, qui ante aliquot annos tribunus plebis fuerat, testis extiterat, se haud multo post quam pestilentia in vrbe fuerat, in iuuentutem grassantem in Suburra incidisse. Ibi rixam natam esse, fratremque suum maiorem natu necdum ex morbo satis validum pugno ictum a Caesone cecidisse semianimum: inter manus domum ablatum: mortuumque inde arbitrari. nec sibi rem exequi tam atrocem per consules superiorum annorum licuisse. Hac Volscio clamitante adeo concitati homines sunt, ut haud multum abfuerit, quin impetu populi Caeso interiret. Virginus arripi iubet hominem, & in vincula duci. patricii vi contra vim resistunt. T. Quintius clamat, cui rei capitalis dies dicta sit, & de quo futurum propediem iudicium, eum indemnatum indicta causa non debere violari. Tribunus supplicium negat sumpturum se de indemnato, seruaturum tamen in vinculis esse ad iudicii diem: ut qui hominem necauerit, de eo supplicii sumendi copia populo Romano fiat. Appellati tribuni medio decreto ius auxilii sui expediunt: in vincla conici vetant: sisti reum, pecuniamque, nisi sistatur, populo promitti, placere pronunciant. summam pecuniae quantam aequum esset promitti, veniebat in dubium. id ad senatum reiicitur. reus, dum consulerentur Patres, retentus in publico est. vades dare placuit. vnum vadem III Mil. aris obligarunt. quot darentur, permissum tribunis est. decem finierunt. tot vadibus accusator vadatus est reum. Hic primus vades publicos dedit. Dimissus est foro nocte proxima. iussu consulum in Tuscos in exilium abiit. Iudicii die

cum ex-

cum excusaretur solum vertisse exilii causa, nihilo minus Virginio comitia habente collegæ appellati dimisere concilium, pecunia à patre exacta crudeliter, vt diuenditis omnibus bonis aliquandiu trans Tyberim veluti relegatus deuo quodam in tugurio viueret. Hoc iudicium, & promulgata lex exercuit ciuitatē. ab externis armis otium fuit. cum velut victores tribuni percussis Patribus Cæsonis exilio propè perlatam esse crederent legē, & quod ad seniores Patrum pertineret, cessissent possessione reipublicæ: iuniores, id maxime quod Cæsonis sodalium fuit, auxere iras in plebem, non minuerunt animos. sed ibi plurimum profectum est, quod modo quodam temperauere impetus suos. Cum primo post Cæsonis exilium lex cœpta ferri est, instructi paratque cum ingenti clientium exercitu sic tribunos, vbi primum summoventes præbuere causam, adorti sunt, vt nemo vnus inde præcipuum quicquam gloriæ domū inuidiæ ve ferret, mille pro vno Cæsones extitisse plebes quereretur. Mediis diebus, quibus tribuni de lege non agerent, nihil eisdem illis placidius, aut quietius erat. benigne salutare, alloqui plebis homines, domum inuitare, adesse in foro, tribunos ipsos cætera pati sine interpellatione concilia habere, nunquam vlli neq; publice neq; priuatim truces esse, nisi cum de lege agi cœptum esset. alibi popularis iuuentus erat. Nec cætera modo tribuni tranquille peregere, sed refecti quoq; in insequentem annum, ne voce quidem incommoda, nedum vt vlla vis fieret, paulatim permulcendo, tractandoq; mansuefecerant plebē. His per totum annū artibus lex elusa est. Accipiunt ciuitatem placidiorem consules C. Claudius Appii filius, & P. Valerius Publicola. Nihil noui

DECADIS PRIMAE

nouus annus attulerat. legis ferendæ, aut accipiendæ cura ciuitatem tenebat. Quantum iuniores Patrum plebi se magis insinuabant, eo acrius contrà tribuni tendebant, vt plebi suspectos eos criminando facerent. coniurationem factam, Cæsonem Romæ esse, interficiendorum tribunorum, trucidandæ plebis consilia inita. id negotii datum ab senioribus Patrum, vt iuuentus tribunitiam potestatem è republica tolleret, formaq; eadem ciuitatis esset, quæ ante Sacrum montem occupatum fuerat. Et ab Volscis & Aequis statum iam ac propè solenne in singulos annos bellum timebatur, propiusq; aliud nouum malum nec opinato exortum. Exules, seruiq; ad quatuor millia hominum, & quingenti, duce Ap. Herdonio Sabino nocte Capitolium atque arcem occupauere. confestim in arce facta cædes eorum qui coniurare & simul capere arma noluerant, alii inter tumultum præcipientes pauore in forum deuolant. alternæ voces, ad arma, & hostes in vrbe sunt, audiebantur. consules & armare plebē, & inermem pati timebant, incerti quod malum repentinū, externum, an intestinum, ab odio plebis, an ab seruili fraude urbem inuasisset. sedabant tumultus, sedando interdū mouebant. nec enim poterat pauida & consternata multitudo regi imperio, dant tamen arma, non vulgo, tantū vt incerto hoste præsidiū satis fidum ad omnia esset. solliciti reliquum noctis, incertiq; qui homines, quantus numerus hostiū esset, in stationibus disponendis ad opportuna omnia vrbis loca egere. Lux deinde aperuit bellum, ducemque belli. seruos ad libertatem Ap. Herdonius ex Capitolio vocabat. se miserimi cuiusque suscepisse causam, vt exules iniuria pulsos in patriā reduceret, & seruitutis graue iugum demeret.

id malle.

id malle populo Romano authore fieri. si ibi spes non sit, se Volscos, & Aequos, & omnia extrema tentaturum, & concitaturum. Dilucere res magis Patribus atque consulibus. præter ea tamen quæ denunciabantur, ne Veientium, neu Sabinorum id consilium esset, timere: & cū tantum in vrbe hostium esset, mox Sabinæ Hetruscæq; legiones ex composito adessent: tum æterni hostes Volsci & Aequi non ad populandos, vt antè, fines, sed ad urbē vt ex parte captam venirent. Multi, & varii timores. inter ceteros eminēbat terror feruilis, ne suus cuique domi hostis esset, cui nec credere, nec non credendo, ne infestior fieret, fidem abrogare, satis erat tutum. vixq; concordia fisci videbatur posse. tantum superatibus aliis ac emergētibus malis, nemo tribunos aut plebem timebat: mansuetum id malū, & per aliorum quietem maiorum semper exoriens: tumq; esse peregrino terrore sopitū videbatur. At id propè vnum maxime inclinatis rebus incubuit. tantus enim tribunos furor tenuit, vt non bellum, sed vanam imaginem belli ad auertendos ab legis cura plebis animos Capitolium infedisse contenderent: patriciorum hospites clientesq;, si perlata lege frustra tumultuatos esse se sentiant, maiore quàm venerint silētio abituros. Concilium inde legi perferēdæ habere, aduocato populo ab armis. Senatū interim cōsules habent, alio se maiore à tribunis metu ostendente, quàm quem nocturnus hostis intulerat. Postquam arma poni, & discedere homines ab stationibus nunciatum est: P. Valerius, collegā senatū retinente, se ex curia proripit, inde in templum ad tribunos venit. Quid hoc rei est, inquit, tribuni? Ap. Herdonii ductu & auspicio rempublicam euersuri estis: tam felix vobis corrupendis fuit,

DECADIS PRIMAE

qui seruitia non commouit? author, cum hostes supra caput sint, discedi ab armis, legesq; ferri, placet? Inde ad multitudinem oratione versa, Si vos vrbis Quirites, si vestri nulla cura tangit, at vos veremini deos vestros ab hostibus captos. Iupiter optimus maximus, Iuno regina, & Minerua, alii dii, deaq; obsidentur: castra seruorum publicos vestros penates tenent. hæc vobis forma sanæ ciuitatis videtur? tantum hostium nō solum intra muros est, sed in arce supra forum, curiamq;: comitia interim in foro sunt, senatus in curia est: velut cum otium superat, senator sententiā dicit, alii Quirites suffragium ineunt. non quicquid Patrum, plebisq; est, consules, tribunos, deos, hominesq;, omnes armatos opem ferre, in Capitolium currere, liberare ac pacare augustissimam illam domum Iouis optimi maximi decuit? Romule pater, tu mentem tuam, qua quōdam arcem ab his iisdem Sabinis auro captam recepisti, da stirpi tuæ. iube hanc ingredi viam, quam tu dux, quam tuus ingressus exercitus est. Primus eni ego consul, quantum mortalis deum possum, te, ac tua vestigia sequar. Vltimum orationis fuit, se arma capere, vocare omnes Quirites ad arma. si quis impediatur, iam se consularis imperii, iam tribunitiæ potestatis, sacratarumq; legum oblitum, quisquis ille sit, vbicunq; sit, in Capitolio, in foro, pro hoste habiturū. iuberent tribuni, quoniam in Ap. Herdonium vetarent, in P. Valerium consulē sumi arma. ausurum se in tribunis, quod princeps familiæ suæ ausus in regibus esset. Vim vltimam apparebat futuram, spectaculoq; seditionem Romanam hostibus fore: nec lex tamē ferri, nec ire in Capitolium consul potuit: nox certamina cœpta oppressit. tribuni cessere nocti, timentes consulū arma. Amotis

inde

inde seditionis authoribus, Patres circumire plebem, inferētesque se in circulos, sermones tēpori aptos serere : admonere, vt viderent in quod discrimen rempublicam adducerēt: non inter Patres ac plebem certamen esse, sed simul Patres, plebēque, arcem vr̄bis, templa deorum, penates publicos priuatosq; hostibus dedi. Dum hæc in foro sedēdæ discordiæ causā aguntur, consules interim, ne Sabini, ne Veiens hostis moueretur, circa portas, murosq; discesserant. Eadem nocte & Tusculum de arce capta, Capitolioq; occupato, & alio turbatæ vr̄bis statu nuncii veniunt. L. Mamilius Tusculitum dictator erat. is confestim conuocato senatu, atque introductis nunciis, magnopere censet, ne expectent dum ab Roma legati auxilium petentes veniant: periculum ipsum, discrimenq; ac sociales deos, fidemq; fœderum id poscere. demerendi beneficio tam potentem, tam propinquam ciuitatem, nunquam parem occasionem daturus deos. Placet ferri auxilium, iuuentus cōscribitur, arma dantur. Romam prima luce venientes, procul speciem hostium præbuere. Aequi, aut Volsci venire visi sunt. deinde vbi vanus terror abiit, accepti in vr̄bem agmine in forum descendunt. ibi iam P. Valerius relicto ad portarum præsidia collega, instruebat aciem. authoritas viri mouerat, affirmantis Capitolio recuperato, & vr̄be pacata, si edoceri se siuissent quæ fraus ab tribunis occulta in lege ferretur, memorem se maiorum suorum, memorem cognominis, quod populi colendi velut hæreditaria cura sibi à maioribus tradita esset, concilium plebis non impediturū. hūc ducem secuti nequicquam reclamantibus tribunis, in cliuum Capitolinū erigunt aciem. adiungitur & Tusculana legio. certare focii, ciuēsque, vtri

DECADIS PRIMAE

recuperatæ arcis suum decus facerent. dux vterque suos adhortatur. Trepidare tum hostes, nec vlli satis rei præterquam loco fidere. trepidantibus inferunt signa Romani, sociique. Iam in vestibulum perruperant templi, cum P. Valerius inter primores pugnam ciens interficitur. P. Volumnius consularis vidit cadentem. is dato negotio suis vt corpus obtererent, ipse in locum vicemq; consulis prouolat. præ ardore impetuq; tantæ rei sensus non peruenit ad militem. prius vicit, quàm se pugnare sine duce sentiret. Multi exilium cæde sua foedauere templum, multi viui capti, Herdonius interfectus. Ita Capitolum recuperatum. De captiuis vt quisque liber, aut seruus esset, suæ fortunæ à quoque sumptum supplicium est. Tusculanis gratiæ actæ: Capitolum purgatum, atq; lustratum. In consulis domum plebes quadrantibus, vt funere ampliore efferretur, iactasse fertur. Pace parta, instare tum tribuni Patribus, vt P. Valerii fidem exoluerent: instare Claudio, vt collegæ deos manes fraude liberaret, agi de lege fineret. Consul, antequam collegam sibi subrogasset, negare passurum agi de lege. hæ tenuere contentiones vsque ad comitia cõsulis subrogandi. Decembri mense summo Patrum studio L. Quintius Cincinnatus pater Cæsonis consul creatur, qui magistratum statim occiperet. Percussa erat plebs consulem habitura iratum, potentem fauore Patrum, virtute sua, tribus liberis, quorum nemo Cæsoni cedebat magnitudine animi: consilium & modum adhibendo vbi res posceret, priores erant. Is vt magistratum iniit, assiduis concionibus pro tribunali non in plebe coërcenda, quàm senatu castigando vehementior fuit: cuius ordinis languore, perpetui iam tribuni plebis, non vt in republica populi Romani, sed vt

sed vt in perdita domo, lingua, criminibusque regnarent. cum Casone filio suo virtutem, constantiam, omnia iuuentutis belli domique decora pulsa ex vrbe Romana, & fugata esse: loquaces, seditiosos, semina discordiarum, iterum ac tertiū tribunos, pessimis artibus regia licentia viuere. Aulus, inquit, ille Virginius, quia in Capitolio non fuit, minus supplicii, quàm Ap. Herdonius meruit? plus Hercule aliquāto, qui vere rem aestimare velit. Herdonius, si nihil aliud, hostem se fatendo, propè denunciauit vt arma caperetis. hic negando bella esse, arma vobis ademit, nudosque feruis vestris & exulibus obiecit. & vos (C. Claudii pace, & P. Valerii mortui loquar) prius in cliuum Capitolinū signa intulistis, quàm hos hostes de foro tolleretis? Pudet deorum, hominumque: cum hostes in arce, in Capitolio essent, exulum & feruorum dux profanatis omnibus in cella Iouis optimi maximi habitaret, Tusculi ante quàm Romæ sumpta sunt arma. in dubio fuit, vtrum L. Mamilius Tusculanus dux, an P. Valerius & C. Claudius consules Romanam arcem liberarent. & qui ante Latinos ne pro se quidem ipsis, cum in finibus hostem haberent, attingere arma passi sumus: nunc nisi Latini sua sponte arma sumpsissent, capti & deleti eramus. Hoc est, tribuni, auxilium plebi ferre, inermem eam hosti trucidandam obiicere? scilicet si quis vobis humillimus homo de vestra plebe, quam partem veluti abruptam à cætero populo, vestram patriam, peculiaremque Remp. fecistis: si quis ex his domum suam obsessam à familia armata nunciaret, ferendum auxilium putaretis: Iupiter optimus maximus, exulum atque feruorum septus armis, nulla humana ope dignus erat? & hi postulant, vt sacrosancti habeantur?

DECADIS PRIMÆ

quibus ipsi dii neq; sacri, neque sancti sunt. at enim diuinis
 humanisq; obruti sceleribus, legem vos hoc anno perlatur
 ros dicitatis: tum hercule illo die, quo ego consul sum crea
 tus, male gesta respublica est, peius multo, quàm cum P. Va
 lerius cōsul periit, si tuleritis. Iam primum omnium, inquit,
 Quirites, in Volscos & Aequos mihi atq; collegæ legiones
 ducere in animo est. nescio quo fato magis bellantes quàm
 pacati propitios habemus deos. quantum periculum ab illis
 populis fuerit, si Capitolium ab exulibus obsessum scissent,
 suspicari de præterito, q̄ re ipsa experiri, est melius. Mo
 uerat plebem oratio consulis, erecti Patres restitutam crede
 bant rempublicam. consul alter comes animosior, quàm au
 thor, suscepisse collegam priorem actionem tam grauis rei
 facilè passus, in peragendis consularis officii partē ad se ven
 dicabat. Tum tribuni eludentes velut vana dicta, persequi,
 quærendo quonam modo exercitū educturi cōsules essent,
 quos delectum habere nemo passurus esset? Nobis vero, in
 quit Quintius, nihil delectu opus est, cum, quo tēpore P. Va
 lerius ad recipiendum Capitolium arma plebi dedit, omnes
 in verba iurauerint, conuenturos se iussu consulis, nec in
 iussu abituros. edicimus itaque, omnes qui in verba iurastis,
 crastina die armati ad lacum Regillū adsitis. Cauillari tum
 tribuni, & populum exoluere religione velle, priuatum eo
 tempore Quintium fuisse, cum sacramento adacti sint. sed
 nondum hæc, quæ nunc tenet seculum, negligentia deūm
 venerat: nec interpretando sibi quisque iusiurandum, & le
 ges aptas faciebat, sed suos potius mores ad ea accommoda
 bat. Igitur tribuni, vt impediendæ rei nulla spes erat, de pro
 ferendo exercitu agere, eo magis, quòd & augures iussos
adesse

adesse ad Regillum lacum fama exierat: locumque inatigari, vbi auspicatò cum populo agi posset: vt quicquid Romæ vi tribunitia rogatum esset, id comitiis ibi abrogaretur. omnes id iussuros, quod consules vellent. neque enim prouocationem esse longius ab vrbe mille passuum: & tribunos, si eò veniant, in alia turba Quiritiũ subiectos fore consulari imperio. Terrebant hæc. sed ille maximus terror animos agitabat, quòd sapius Quintius dicitabat, se consulum comitia non habiturum. non ita ciuitatẽ ægram esse, vt cõfuetis remediis sisti possit. dictatore opus esse reipublicæ, vt qui se mouerit ad sollicitandum statum ciuitatis, sentiat sine prouocatione dictaturam esse. Senatus in Capitolio erat. eò tribuni cum perturbata plebe veniunt. multitudo clamore ingenti nunc cõsulum, nunc Patrum fidem implorant. nec antè mouerunt de sententia consulem, quàm tribuni se in authoritate Patrum futuros esse polliciti sunt. Tunc referente consule de tribunorum & plebis postulatis, senatus consulta fiunt, neque tribuni legem eò anno ferrent, neque consules ab vrbe exercitum educerent. in reliquum magistratus continuari, & eosdẽ tribunos refici, iudicare senatum contra rempublicam esse. consules fuere in Patrũ potestate. tribuni reclamantibus cõsulibus refecti: Patres quoque, ne quid cederent plebi, & ipsi L. Quintium consulem reficiebant. Nulla toto anno vehemẽtior actio cõsulis fuit. Mirer, inquit, si vana vestra Patres cõscripti ad plebẽ authoritas est: vos eleuatis eam. quippe quia plebs senatusconsultũ in continuandis magistratibus soluit, ipsi quoq; solutum vultis, ne temeritati multitudinis cedatis: tanquã id sit plus posse in ciuitate, plus leuitatis ac licentiæ habere. leuius enim, vaniusq;

DECADIS PRIMAE

profecto est, sua decreta & consulta tollere, quàm aliorum. Imitamini patres conscripti turbam inconsultam : & qui exemplo aliis esse debetis , aliorum exemplo peccetis potius, quàm alii vestro recte faciant : dum ego ne imiter tribunos, nec me contra senatusconsultum consulem renunciari patiar. Te vero C. Claudi adhortor, vt & ipse populū Romanum hac licentia arceas , & de me hoc tibi persuadeas, me ita accepturum , vt non honorem meum à te impeditum, sed gloriam spreti honoris auctam, inuidiamq; quæ ex continuato eo impendêret, leuatam putem . Communitèr inde edicunt, ne quis L. Quintium consulem faceret. si quis fecisset , se id suffragium non obseruaturos . Consules creati Q. Fabius Vibulanus tertium, & L. Cornelius Maluginensis. Censu actus eo anno. Iustrum propter Capitolium captum, consulem occisum, condi, religiosum fuit. Q. Fabio, & L. Cornelio consulibus, principio anni statim res turbulentæ. instigabant plebem tribuni . bellum ingens à Volscis & Aequis Latini atque Hernici nunciabant. Iam Antii Volscorum legiones esse, & ipsam coloniam ingens metus erat defecturam . ægreq; impetratum à tribunis , vt bellum præuerti sinerent . Consules inde partiti prouincias . Fabio vt Antium legiones duceret, datum : Cornelius vt Romæ præsidio esset, nequa pars hostium, qui Aequis mos erat, ad populandum veniret. Hernici & Latini iussi milites dare ex fœdere. duæq; partes sociorum in exercitu, tertia ciuiū fuit. Postquam ad diem præstitutum venerunt socii , consul extra portam Capenam castra locat: inde Iustrato exercitu Antium profectus, haud procul oppido statiuusq; hostium confedit. Vbi cum Volsci, quia nondum ab Aequis venisset exercitus,

exercitus, dimicare non ausi, quemadmodum quieti vallò se-
 tutarentur, pararent: postero die Fabius non permistam vnã
 sociorum ciuiumq; , sed trium populorũ tres separatim acies
 circa vallum hostium instruxit. ipse erat medius cum legio-
 nibus Romanis. inde signum obseruare iussit, vt pariter &
 focii rem inciperent, referrentq; pedem; si receptui cecinif-
 set. equites item suæ cuique parti post principia collocat. Ita
 trifariam adortus castra circumuenit: & cum vndique insta-
 ret, non sustinentes impetum Volscos vallò deturbat. trans-
 gressus inde munitiones, pauidam turbam inclinatamq; in
 partem vnã castris expellit. inde effusè fugientes eques; cui
 superare vallum haud facile fuerat, cum ad id spectator pu-
 gnæ astitisset, libero campo adeptus, parte victoriæ fruitur,
 territos cædendo. Magna & in castris, & extra munimenta
 cædes fugiētium fuit: sed præda maior, quia vix arma secum
 efferre hostis potuit. deletusque exercitus foret, ni fugientes
 syluæ texissent. Dum ad Antiũ hæc geruntur, interim Aequi
 robore iuuentutis præmissis, arcem Tusculanã improuiso
 nocte capiunt: reliquò exercitu haud procul mœnibus Tu-
 sculi confidunt, vt distēderent hostium copias. Hæc celeriter
 Romam, ab Roma in castra Antium perlata, mouēt Roma-
 nos haud secus quàm si Capitoliũ captum nunciaretur. adeo
 & recēs erat Tusculanorum meritum, & similitudo ipsa pe-
 riculi reposcere datum auxilium videbatur. Fabius omnis
 omnibus, prædam ex castris raptim Antiũ conuehit. ibi mo-
 dico præsidio relicto, citatum agmen Tusculum rapit. nihil
 præter arma, & quod cocti ad manum fuit cibi, ferre militi
 licuit. Commeatum ab Roma consul Cornelius subuehit.
 Aliquot menses Tusculi bellatum. parte exercitus consul.

DECADIS PRIMAE

castra Aequorum oppugnabat, partem Tusculanis dederat ad arcem recuperandam. vi nunquam eò subire potuit. fames postremò inde detraxit hostem. quò postquam ventum ad extremum est, inermes, nudique omnes sub iugum ab Tusculanis missi. hos ignominiosa fuga domum se recipientes Romanus consul in Algido consecutus, ad vnum omnes occidit. Victor ad Columen (id loco nomen est) exercitu relicto castra locat. Et alter consul, postquam moribus Romanis iam pulso hoste periculum esse desierat, & ipse ab Roma profectus. ita bifariam consules ingressi hostium fines, ingenti certamine hinc Volscos, hinc Aequos populantur. Eodem anno descisse Antiates, apud plerosque authores inuenio. L. Cornelium consulem id bellum gefisse, oppidumque cepisse, certum affirmare, quia nulla apud vetustiores scriptores eius rei mentio est, non ausim. Hoc bello perfecto, tribunitium domi bellum Patres territat. Clamant, fraude fieri, quod foris teneatur exercitus: frustrationem eam legis tollendæ esse. se nihilominus rem susceptam peracturos. Obtinuit tamen P. Lucretius præfectus urbis, vt actiones tribunitiæ in aduentum consulum differrentur. Erat & noua exorta causa motus. A. Cornelius, & Q. Seruilius quæstores M. Volscio, quòd falsus haud dubio testis in Cæsonè extitisset, diem dixerant. multis enim emanabat indiciis, neque fratrem Volscii, ex quo semel fuerit æger, vnquam non modò visum in publico, sed ne assurrexisse quidem ex morbo, multorumque tabe mensium: nec his temporibus, in quæ testis crimen coniecisset, Cæsonem Romæ visum: affirmantibus, qui vnà meruerant, secum eum tum, frequentemque ad signa sine vllò comœatu fuisse.

fuisse. ni ita esset, multi priuatim ferebant Volscio iudicem. cum ad iudicium ire non auderet, omnes eæ res in vnum congruentes haud magis dubiam damnationem Volscii, quàm Cæsonis Volscio teste fuerat, faciebant. in mora tribuni erant, qui comitia quæstores habere de reo, nisi prius habita de lege essent, passuros negabant. ita extracta vtræ res in consulum aduentum est. Qui vbi triumphantes victore cum exercitu urbem inierunt, quia silentium de lege erat, percussos magna pars credebāt tribunos. at illi (etenim extremum anni iam erat) quartum affectantes tribunatum, in comitiorum disceptationem ab lege certamen auerterant. & cum consules nihilo minus aduersus continuationem tribunatus, quàm si lex minuendæ suæ maiestatis causa promulgata ferretur, tetendissent, victoria certaminis penes tribunos fuit. Eodem anno Aequis pax est petentibus data. Census, res priore anno inchoata, perficitur: idq; lustrum ab origine Urbis decimum conditum. Fuerunt censu ciuium capita centumtrigintaduo millia, CCCXIX. Consulum magna domi bellique eo anno gloria fuit, quòd & foris pacem peperere: & domi, etsi non concors, minus tamen quàm aliàs infesta ciuitas fuit. L. Minutius inde, & L. Nautius consules facti, duas residuas anni prioris causas exceperunt. Eodem modo consules legem, tribuni iudicium de Volscio impediabant. sed in quæstoribus nouis maior vis, maior autoritas erat. Cum M. Valerio Valerii filio, Vollesi nepote, quæstor erat T. Quintius Capitolinus, qui ter consul fuerat. is quoniam neq; Quintiæ familiæ Cæso, neq; reipublicæ maximus iuuenû restitui posset, falsum testem, qui dicendæ causæ innoxio potestatem ademisset: iusto,

DECADIS PRIMAE

ac pio bello persequeretur. Cum Virginius maxime ex tribunis de lege ageret, duum mensium spatium consulibus datum est ad inspiciendam legem, ut cum edocuissent populum, quid fraudis occultae ferretur, sinerent deinde suffragium inire. hoc interualli datum res tranquillas in urbe fecit. Nec diuturnam quietem Aequi dederunt. Qui rupto foedere, quod ictum erat priore anno cum Romanis, imperium ad Gracchum Cluilium deferunt. is tum longe princeps in Aequis erat. Graccho duce in Lanuvinum agrum, inde in Tusculanum hostili populatione veniunt, plenique praedae in Algido castra locant. In ea castra Q. Fabius, P. Volumnius, A. Posthumius legati ab Roma venerunt questum iniurias, & ex eo foedere res repetitum. eos Aequorum imperator quae mandata habeant ab senatu Romano, ad quercum iubet dicere: se alia interim acturum. Quercus ingens arbor praetorio imminet, cuius umbra opaca sedes erat. Tum ex legatis vnus abiens, & haec, inquit, sacrata quercus, & quicquid deorum est, audiant foedus a vobis ruptum: nostrisq; & nunc querelis adsint, & mox armis, cum deorum hominumq; simul violata iura exequemur. Romam ut redire legati, senatus iussit alterum consulem contra Gracchum in Algidum exercitum ducere: alteri populationem finium Aequorum prouinciã dedit. Tribuni suo more impedire delectum. & forsitan ad vltimum impedissent, sed nouus subito additus terror est. Vis Sabinorum ingens prope ad moenia urbis infesta populatione venit. foedati agri, terror iniectus urbi est. tum plebs benigne arma cepit. reclamantibus frustra tribunis, magni duo exercitus scripti. alterum Nautius contra Sabinos duxit. castrisq; ad Eretum positus,

fitis, per expeditiones paruas plerunque nocturnis incurfionibus tantam vaftitatem in Sabino agro reddidit, vt comparati ad eam propè intacti bello fines Romani viderentur. Minutio neque fortuna, nec vis animi eadem in gerendo negotio fuit. nam cū haud procul ab hofte castra pofuiffet, nulla magnopere clade accepta, castris fe pauidus tenebat. Quod vbi fenferunt hofte, creuit ex metu alieno (vt fit) audacia. & nocte adorti castra, poftquam parū vis aperta profecerat, munitiones poftero die circundāt. Quæ priufquam vndique vallo obiectæ clauderent exitus, quinque equites inter ftationes hofcium emiffi, Romam pertulere, cōfulem exercitumq; obfideri. Nihil tam nec opinatum, nec tam infperatum accidere potuit. itaq; tantus pavor, tanta trepidatio fuit, quanta, fi urbem, non castra hofte obfiderent. Nautium confulem accerfunt: in quo cum parum præfidii videretur, dictatorēmq; dici placeret, qui rem perculfam reftitueret: L. Quintius Cincinnatus confenfu omnium dicitur. Operæ precium eft audire, qui omnia præ diuitiis humana fpernunt, neque honori magno locum, neq; virtuti putant effe, nifi vbi effufe affluant opes. Spes vnica imperii populi Romani L. Quintius trans Tyberim contra eum ipfum locum vbi nunc naualia funt, quatuor iugerūm colebat agrum, quæ prata Quintia vocantur. Ibi ab legatis feu foffam fodiens palo innixus, feu cum araret, operi certe, id quod conftat, agrefte intentus, falute data inuicem, redditæque, rogatus vt (quod bene verteret ipfi, rei q; publicæ) rogatus mandata fenatus audiret: admiratus, rogitanſq; fatinſ falua omnia, togam propere è tugurio proferre vxorem Raciliam iubet. qua fimul abfterfo puluere ac fudore velatus proceffit, di-

DECADIS PRIMAE

etatorem eum gratulantes confalutant: in urbem vocant: qui
 terror sit in exercitu, exponunt. Navis Quintio publicè pa-
 rata fuit, transuectumq; tres obuiam egressi filii excipiunt, in-
 de alii propinqui, atq; amici, tum Patrum maior pars. ea fre-
 quentia stipatus antecedentibus licitoribus deductus est do-
 mum. & plebis concursus ingens fuit: sed ea nequaquam tā
 læta Quintium vidit, & imperii nimium, & virum in ipso
 imperio vehementiorem rata. Et illa quidē nocte nihil præ-
 terquam vigilatum est in vrbe. Postero die dictator cum an-
 te lucem in forum venisset, magistrum equitū dicit L. Tar-
 quinium patriciæ gentis, sed qui cum stipediâ pedibus pro-
 pter paupertatem fecisset, bello tamen primus lōge Roma-
 næ iuuentutis habitus esset. Cum magistro equitum in con-
 cionem venit, iustitium edicit, claudi tabernas tota vrbe iu-
 bet, vetat quēquam priuatæ quicquam rei agere: Tum qui-
 cunque ætate militari essent, armati cū cibariis in dies quin-
 que coctis, vallisque duodenis ante solis occasum Martio in
 campo adessent. quibus ætas ad militandum grauior esset,
 vicino militi, dum is arma pararet, vallumq; peteret, cibaria
 coquere iussit. Sic iuuentus discurret ad vallum petendum.
 sumpserunt vnde cuique proximum fuit, prohibitus nemo est:
 impigreq; omnes ad edictum dictatoris præsto fuere. Inde
 composito agmine non itineri magis apto, quam prælio, si
 res ita tulisset, legiones ipse dictator, magister equitum suos
 equites ducit. In vtroque agmine quas tempus ipsum posce-
 bat, adhortationes erant, adderent gradum: maturato opus
 esse, vt nocte ad hostem peruenire possent. consulem exer-
 citumq; Romanum obsideri, tertium diem iam clausos esse:
 quid. quæque nox aut dies ferat, incertum esse: puncto sæpe
temporis.

temporis maximarum rerum momēta verti. accelera signifer, sequere miles, inter se quoque gratificantes ducibus clamabant. media nocte in Algidum perueniunt: & vt sentire se iam prope hostes esse, signa constituunt. Ibi dictator quantum nocte prospici poterat, equo circumuectus, contemplatusque qui tractus castrorum, quæq; forma esset, tribunis militum imperavit, vt sarcinas in vnum conici iubēant, militem cum armis vallōque redire in ordines suos. facta, quæ imperavit. Tum quo fuerant ordine in via, exercitum omnem longo agmine circūdat hostium castris: & vbi signum datum sit, clamorem omnes tollere iubet: clamore sublato, ante se quenque ducere fossam, & iacere vallum. Edito imperio signum secutum est, iussa miles exequitur, clamor hostes circumsonat. superat inde castra hostium, & in castra consulis venit: alibi pauorem, alibi gaudium ingens facit. Romani ciuilem esse clamorem, atque auxilium adesse, inter se gratulantes, vltro ex stationibus ac vigiliis terriant hostem. Consul differendum negat. illo clamore non aduentum modò significari, sed rem ab suis cœptam: mirūq; esse, ni iam exteriorē parte castra hostium oppugnētur. itaq; arma suos capere, & se subsequi iubet. Noctē initum prælium est, a legionibus dictatoris clamore significant, ab ea quoque parte rem in discrimine esse. Iam se ad prohibenda circūdari opera Aequi parabāt, cū ab interiorē hoste prælio cœpto, ne per media sua castra fieret eruptio, à muniētibus ad pugnantē introrsum versi, vacuā noctem operi dedere: pugnatūq; cum cōsule ad lucem est: luce prima iā circūualati ab dictatore erant, & vix aduersus vnū exercitū pugnantē sustinebāt. tū à Quintiano exercitu, qui cōfestim à perfecto

opere ad arma rediit, inuaditur vallum. hic instabat noua pugna, illa nihil remiserat prior. tum ancipiti malo urgente à prælio ad preces versi, hinc dictatorem, hinc cōsulem orare, ne in occidione victoriam ponerent, vt inermes se inde abire sinerent. Ab consule ad dictatorem ire iussis ignominiam infensus addidit. Gracchum Cluilium ducem, principésque alios victos ad se adduci iubet, oppido Corbione decedi: sanguinis se Aequorum non egere. licere abire: sed, vt exprimatur tandem confessio, subactam domitamq; esse gentem, sub iugum abituros. Tribus hastis iugum fit, humi fixis duabus, superq; eas transuersa vna deligata. sub hoc iugo dictator Aequos misit. Castris hostium receptis plenis omnium rerum (nudos enim emiserat) prædam omnem suorum tantum militi dedit. consularem exercitum, ipsamq; consulem increpās, carebis, inquit, prædæ parte miles ex eo hoste, cui propè prædæ fuisti. & tu L. Minuti, donec consularem animum incipias habere, legatus his legionibus præeris. Ita se Minutius abdicat cōsulatu, iussusq; ad exercitum manet. Sed adeo tum imperio meliori animus mansuete obediens erat, vt beneficii magis quàm ignominia hic exercitus memor, & coronam auream dictatori libræ pondo decreuerit, & proficiscentem eum patronum salutauerit. Romæ à Q. Fabio præfecto vrbs senatus habitus, triumphantem Quintium quo veniebat agmine vrbem ingredi iussit. ducti ante currum hostium duces, militaria signa prælata, secutus exercitus præda onustus. epulæ instructæ dicuntur fuisse ante omniū domos: epulantesq; cum carmine triumphali, & solennibus iocis comessantium modo currum secuti sunt. Eo die L. Mamilius Tusculano approbātibus cun-

ctis ciuitas.

etis ciuitas data est. Confestim se dictator magistratu abdicasset, ni comitia M. Volscii falsi testis tenuissent. ea ne impedirent tribuni, dictatoris obstitit metus. Volscius damnatus Lanuuium exulatum abiit. Quintius XVI die dictatura in sex menses accepta se abdicauit. Per eos dies consul Nautius ad Eretum cum Sabinis egregie pugnat. ad vastatos agros ea quoque clades accessit Sabinis. Minutio Fabius successor in Algidum missus. Extremo anno agitatum de lege ab tribunis est. sed quia duo exercitus aberant, ne quid ferretur ad populum, Patres tenuere. plebes vicit, vt quintum eosdem tribunos crearent. Lupos visos in Capitolio ferunt à canibus fugatos: ob id prodigium lustratum Capitolium esse. Hæc eo anno gesta. Sequuntur consules. Q. Minutius, M. Horatius Puluillus. Cuius initio anni cum foris ocium esset, domi seditiones iidem tribuni, eadem lex faciebat. vltiusque ventum foret, adeo exarserat animis, ni velut dedita opera nocturno impetu Aequorum Corbione amissum præsidium, nunciatum esset. Senatam consules vocant. iubetur subitarium scribere exercitum, atque in Algidum ducere. Inde posito legis certamine, noua de delectu contentio exorta. vincebaturque consulare imperium tribunitio auxilio, cum alius additur terror, Sabinum exercitum prædatum descendisse in agros Romanos, inde ad urbem venire. is metus perculit, vt scribi militem tribuni sinerent, non sine pactione tamen, vt quoniam ipsi quinquenniū elusi essent, paruumque id plebi præsidium foret, decem deinde tribuni plebis crearentur. Expressit hoc necessitas Patribus. id modo exceperere, ne postea eosdem tribunos iuberent. Tribunitia comitia, ne id quoque post bellum, vt cætera, vanum esset, extemplo habita.

DECADIS PRIMAE

Tricesimosexto anno à primis tribunis plebis decem creati sunt, bini ex singulis classibus. itaq; cautū est vt postea crearetur. Delectu deinde habito, Minutius cōtra Sabinos profectus non inuenit hostem. Horatius, cum iam Aequi Corbione interfecto præsidio, Hortanam etiā cepissent, in Algido pugnat. multos mortales occidit, fugat hostem nō ex Algido modò, sed à Corbione, Hortanaq;. Corbionem etiam diruit propter proditum præsidiū. Deinde M. Valerius, Sp. Virginius consules facti. Domi forisq; otium fuit. annona propter aquarum intemperiem laboratū est. De Auentino publicando lata lex est. Tribuni plebis iidē relecti. Hi sequēte anno T. Romulio, & C. Veturio cōsulibus legem omnibus concionibus suis celebrant. Pudere se numeri sui nequicquā aucti, si ea res æque suo biēnio iaceret, ac toto superiore lustro iacisset. Cum maxime hæc agerent, trepidi nuncii ab Tusculo veniunt, Aequos in agro Tusculano esse. Fecit pudorem recens eius populi meritum morandi auxilii. ambo consules cum exercitu missi, hostem in sua sede in Algido inueniāt. Ibi pugnatum. supra septem millia hostium cæsa: alii fugati: præda parta ingens. eam propter inopiam ærarii consules vendiderunt. inuidiæ tamen res ad exercitum fuit. ea denique tribunis materiam criminandi ad plebem consules præbuit. Itaque ergo vt magistratu abiere, Sp. Tarpeio, A. Aeternio consulibus, dies dicta est Romulio ab C. Claudio Cicerone tribuno plebis, Veturio ab L. Haliēno ædili plebis. vterque magna Patrum indignatione damnatus: Romulius decem millibus æris, Veturius XV millibus. Nec hæc priorum calamitas consulum segniores novos fecerat consules. & se damnari posse aiebant: & plebem, & tribu-

nos legem ferre non posse. Tum abiecta lege, quæ promulgata consenuerat, tribuni lenius agere cum Patribus, Finem tandem certaminum facerent: si plebeia leges displicerent, at illi communiter legum latores, & ex plebe, & ex Patribus, qui vtrisque vtilia ferrent, quæq; æquandæ libertatis essent, sinerent creati. Rem non aspernabantur Patres, daturū leges neminem nisi ex Patribus aiebant. Cum de legibus conueniret, de latore tantum discreparet: missi legati Athenas Sp. Posthūmius Albus, A. Manlius, P. Sulpitius Camerinus: iussiq; inclytas leges Solonis describere: & aliarū Græciæ ciuitatum instituta, mores, iuraq; noscere. Ab externis bellis quietus annus fuit. quietior insequens P. Curiatio, & Sex. Quintilio consulibus, perpetuo silentio tribunorum: quod primo legatorum, qui Athenas ierant, legumq; peregrinarum expectatio præbuit: dein duo simul mala ingentia exorta, fames, pestilentiaque, fœda homini, fœda pecori: vastati agri sunt: vrbs assiduis exhausta funeribus: multæ & claræ lugubres domus. Flamen Quirinalis Ser. Cornelius mortuus: augur C. Horatius Puluillus: in cuius locū C. Veturium eo cupidius, quia damnatus à plebe erat, augures legere. mortuus cōsul Quintilius, quatuor tribuni plebis: multiplici clade fœdatus annus. ab hoste otium fuit. Inde consules C. Menenius, P. Sextius Capitolinus. neque eo anno quicquam belli externi fuit. domi motus orti. Iam redierant legati cum Atticis legibus. eo intentius instabant tribuni, vt tandem scribendarum legum initium fieret. Placet creari decemuiros sine prouocatione, & nequis eo anno alius magistratus esset: admiscerentur ne plebei, controuersia aliquandiu fuit. postremo concessum Patribus, modò ne lex

DECADIS PRIMAE

Acilia de Auentino, aliaq; sacratæ læges abrogarẽtur. Anno trecentesimo altero quàm condita Roma erat, iterũ mutatur forma ciuitatis, ab consulibus ad decemuiros, quemadmodum ab regibus antè ad consules venerat. translato imperio, minus insignis, quia non diuturna, mutatio fuit. læta enim principia magistratus eius nimis luxuriauere. eo citius lapsa res est, repetitumq; duobus vti mandaretur consulum nomen, imperiumque. Decemuiros creati Ap. Claudius, T. Genutius, P. Sextius, L. Veturius, C. Iulius, A. Målius, P. Sulpitius, P. Curiatius, T. Romulius, Sp. Posthumius. Claudio & Genutio, quia designati consules in eum annum fuerant, pro honore honor redditus: & Sextio alteri consulum prioris anni, quod eam rem collega inuito ad Patres retulerat. his proximi legati tres habiti qui Athenas ierant: simul vt pro legatione tam lõginqua præmio esset honos: simul peritos legum peregrinarum ad condenda noua iura vsui fore credebant. suppleuere cæteri numerum. Graues quoq; ætate electos nouissimis suffragiis ferũt, quò minus ferociter aliorum scitis aduersarentur. Regimen totius magistratus penes Appium erat, fauore plebis. adeoq; nouum sibi ingeniũ induerat, vt plebicola repẽte, omnisq; auræ popularis captator euaderet, pro truci sæuoq; insectatore plebis. Decimo die ius populo singuli reddebant. eo die penes præfectum iuris fafces duodecim erant, collegis nouem singuli accensi apparebant. & vnica concordia inter ipsos, qui consensus priuatis interdum inutilis esset, summa aduersus alios æquitas erat. Moderationis eorum argumentum, exemplo vnus rei notasse satis erit. Cum sine prouocatione creati essent: defosso cadauere domi apud P. Sextium patriciæ gentis virum in-

uento

uento, prolatoq; in concionem, in re iuxtà manifesta atque atroci C. Iulius decemuir diem Sextio dixit, & accusator ad populum extitit, cuius rei iudex legitimus erat, decessitq; iure suo, vt demptum de vi magistratus populi libertati adiiiceret. Cum promptum hoc ius velut ex oraculo incorruptū pariter ab his summi infimiq; ferrent, tum legibus condendis opera dabatur: ingentique hominum expectatione propositis decem tabulis, populum ad cōcionem aduocauerūt: & quod bonum, faustum, felixq; reipublicæ, ipsis, liberisq; eorum esset, ire, & legere leges propositas iussere: se, quantum decem hominum ingeniis prouideri potuerit, omnibus summis infimisq; iura æquasse. plus pollere multorum ingenia, consiliaq; versarent in animis secum vnamquamque rem, agitant deinde sermonibus, atque in medium quid in quaque re plus, minúsve esset, conferrent. eas leges habiturum populum Romanum, quas consensus omnium non iussisse latas magis, quàm tulisse videri posset. Cum ad rumores hominum de vnoquoq; legum capite edito satis correctæ viderentur, centuriatis comitiis X tabularū leges perlatæ sunt: qui nunc quoque in hoc immenso aliarum super alias aceruatarum legū cumulo fons omnis publici priuatique est iuris. Vulgatur deinde rumor, duas deesse tabulas, quibus adiectis absolui posse velut corpus omnis Romani iuris. Ea expectatio, cum dies comitorum appropinquaret, desiderium decemuiros iterū creandi fecit. Iam plebs præterquam quòd consulum nomen haud secus quàm regum perosa erat, ne tribunitium quidem auxilium cedētibus inuicem appellatione decemuiris quærebat. Postquam vero comitia decemuiris creandis in trinum nundinum indicta

sunt, tanta exarsit ambitio, vt primores quoque ciuitatis (metu credo ne tanti possessio imperii vacuo ab se relicto loco haud satis dignis pateret) prehensarent homines, honorem summa ope ab se impugnatum, ab ea plebe, cū qua contenderent, suppliciter petentes. Dimissa iam in discrimen dignitas, ea ætate, hisq; honoribus actis, stimulabat Ap. Claudium. nescires vtrum inter decemuiros, an inter candidatos numerares. propior interdum petendo, quàm gerendo magistratui erat. criminari optimates, extollere candidatorum leuissimum quenque, humillimumq;. ipse medius inter tribunitios Duellios Iciliosq; in foro volitare, per illos se plebi venditare. donec collegæ quoque, qui vnice illi dediti fuerāt ad id. tempus, coniecere in eum oculos, mirantes quid sibi vellet: apparere nihil synceri esse: profecto haud gratuitam in tanta superbia comitatem fore: nimium in ordinem se ipsum cogere, & vulgari cum priuatis, non tam properantis abire magistratu, quàm viam ad cōtinuandum magistratum quærentis esse. Propalāni obuiam ire cupiditati parum ausi, obsecundando mollire impetum aggrediuntur. comitorum illi habendorum, quando minimus natus sit, munus consensu iniungunt. ars hæc erat, ne semet ipse creare posset. quod præter tribunos plebis, & id ipsum pessimo exemplo, nemo vnquam fecisset. ille enim uero, quod bene vertat, habiturum se comitia professus, impedimentum pro occasione arripuit: deiectisq; honore per concionem duobus Quintiis, Capitolino & Cincinnato, & patruo suo C. Claudio, constantissimo viro in optimatum causa, & aliis eiusdem fastigii ciuibus, nequaquam splendore vitæ pares decemuiros creat, se in primis. quod haud secus factum improbant boni,

bant boni, quàm nemo facere aufurum crediderat. Creati cū eo M. Cornelius Maluginensis, M. Sergius, L. Minutius, Q. Fabius Vibulanus, Q. Petilius, T. Antonius Merenda, Cæso Duellius, Sp. Oppius Cornicen, M. Rabuleius. Ille finis Appio alienæ personæ ferendæ fuit. suo iam inde vivere ingenio cœpit, nouosq; collegas iam prius quàm inirēt magistratum, in suos mores formare. Quotidie coibant remotis arbitris. inde impotentibus instructi consiliis, quæ secretò ab aliis coquebant, iam haud dissimulando superbiam, rari aditus, colloquentibus difficiles, ad Idus Maias rem perduxere. Idus tum Maiæ solennes ineundis magistratibus erāt. Initio igitur magistratus, primum honoris diem denunciatione ingentis terroris insignem fecere. nam cum ita priores decemviri seruassent, vt vnus fasces haberet, & hoc insigne regium in orbem suam cuiusq; vicem per omnes iret, subito omnes cum duodenis fascibus prodire. centum viginti lictores forum impleuerant, & cum fascibus secures illigatas præferebant. nec attingisse demi securim, cum sine prouocatione creati essent, interpretabantur. Decem regum species erat, multiplicatusq; terror non infimis solum, sed primoribus Patrum, ratis cædis causam ac principium quari, vt si quis memorem libertatis vocē aut in Senatu aut in populo misisset, statim virgæ securesq; etiam ad cæterorū metum expedirentur. nam præterquam quòd in populo nihil erat praesidii, sublata prouocatione, intercessionem quoq; cōsensu sustulerāt: cū priores decemviri appellatione collegæ corrigi reddita ab se iura tulissent: & quædā, quæ sui iudicii videri possent, ad populū reiecissent. Aliquādiu æquatus inter omnes terror fuit: paulatim totus vertere in plebē cœpit.

DECADIS PRIMAE

abstinebatur à Patribus: in humiliores libidinosè, crudeliter-
 q; consulebatur: hominum, non caussarū toti erant: vt apud
 quos gratia vim æqui haberet. iudicia domi constabant, pro-
 nūciabant in foro: si quis collegam appellasset, ab eo ad quē
 venerat, ita discedebat, vt pœniteret non prioris decreto ste-
 tisse. Opinio etiā sine authore exierat, nō in præsentis mo-
 dō temporis eos iniuriam conspirasse: sed fœdus clandestinū
 inter ipsos iureiurando iētum, ne comitia haberent, perpetuo-
 q; decemuiratu possessum semel retinerent imperium.
 Circumspectare tum Patriciorum vultus plebei: & inde li-
 bertatis captare auram, vnde seruitutem timendo, in eū sta-
 tum rempublicam adduxerant. primores Patrum odisse de-
 cemuiros: odisse plebem: nec probare quæ fierēt: & credere
 haud indignis accidere: auide ruendo ad libertatem, in ser-
 uitudinem elapsos. iuuare nolle: cumulare quoque iniurias: vt
 tædio præsentium, consules duo tandem, & status pristinus
 rerum in desyderiū veniant. Iam & processerat pars maior
 anni: & duæ tabulæ legum ad prioris anni decem tabulas
 erant adiectæ: nec quicquā iam supererat, si hæ quoq; leges
 centuriatis comitiis perlatae essent, cur eo magistratu reipub.
 opus esset. expectabant quā mox cōsulibus creādis comi-
 tia edicerentur. Id modō plebs agitabat, quonā modo tribu-
 nitiam potestatem, munimētum libertatis, rem intermissam
 repararent: cum interim mentio comitorum nulla fieri: &
 decemviri, qui primo tribunitios homines, quia id popolare
 habebatur, circum se ostētauerant plebi, patriciis iuuenibus
 sepserant latera: eorum cateruæ tribunalia obsidebant. Hi
 ferre agere plebem, plebisq; res, cum fortuna, qua quicquid
 cupitum foret, potentioris esset. & iam ne tergo quidem
 abstineba-

abstinebatur: virgis cædi alii, alii securi subiici: & ne gratuita crudelitas esset, bonorum donatio sequi domini supplicium. Hac mercede iuventus nobilis corrupta, non modo non iræ obuiam iniuriæ: sed propalam licentiam suam malle, quàm omnium libertatem. Idus Maiæ venire, nullis subrogatis magistratibus, priuati pro Decemuiris neque animis ad imperium inhibendum imminutis, neque ad speciem honoris insignibus prodeunt. Id vero regnum haud dubie videri: deploratur in perpetuum libertas: nec vindex quisquã existit, aut futurus videtur. Nec ipsi solum desponderant animos, sed contemni cœpti erant à finitimis populis: imperiumque ibi esse, vbi non esset libertas, indignabantur. Sabini magna manu incursionem in agrum Romanum fecere: latèque populati, cum hominum atque pecudum inulti prædas egissent, recepto ad Eretum, quod passim vagatum erat, agmine, castra locant: spem in discordia Romana ponentes, eam impedimentum delectui fore. Non nuncii solum, sed per urbem agrestium fuga trepidationem iniecit. Decemviri cōsultant quid opus facto sit. destitutis inter Patrum & plebis odia addit terrorem insuper alium fortuna. Aequi alia ex parte castra in Algido locant: depopulatumq; inde excursionibus Tusculanum agrum, legati ab Tusculo præsidium orantes, nunciant. Is pavor perculit Decemuiros, vt senatum simul duobus circumstantibus urbem bellis, consulerent. citari iubent in curiam Patres, haud ignari quanta inuidiæ immineret tempestas: omnes vastati agri periculorumq; imminentium causas in se congesturos: tentationemq; eam fore abolendi sibi magistratus: ni consensu resisterent, imperioque inhibendo acriter in paucos præferocis animi,

DECADIS PRIMAE

conatus aliorum cōprimerent . Postquam audita vox in fo-
 ro est præconis Patres in curiam ad decemuiros vocantis: ve-
 lut noua res, quia intermiserant iamdiu morem consulendi
 senatus, mirabundam plebem conuertit, quidnam incidisset,
 cur ex tanto interuallo rem desuetam vsurparent. hosti-
 bus belloque gratiam habendam, quòd solitum quicquam
 liberæ ciuitatis fieret. circumspectare omnibus fori partibus
 senatorem, raròque vsquam noscitare: curiam inde, ac soli-
 tudinem circa decemuiros intueri: cum & ipsi consensu in-
 uisum imperium, & plebs, quia priuatis ius non esset vocan-
 di senatum, non conuenire Patres, interpretarentur. iam ca-
 put fieri libertatem repetentium, si se plebs comitem sena-
 tui det, & quemadmodum Patres vocati non coëant in se-
 natum, sic plebs abnuat delectum. Hæc fremebat plebes. Pa-
 trum haud ferè quisquam in foro, in vrbe rari erant. indigni-
 tate rerum cesserant in agros, suarumque rerum erant, amissa
 publica: tantum ab iniuria se abesse rati, quantum à coetu
 congressuq; impotentium dominorum se amouissent. Post-
 quam citati non conueniebant, dimissi circa domos appari-
 tores simul ad pignora capienda, sciscitandumq;, num con-
 sultò detrectarent, referunt senatum in agris esse. Lætius id
 decemuiris accidit, quàm si præsentis detrectare imperium
 referrent. Iubent acciri omnes, senatumq; in diem posterum
 indicunt. qui aliquanto spe ipsorum frequentior conuenit.
 quo factò proditam à Patribus plebs libertatem rata, quòd
 iis qui iam magistratu abissent, priuatisq; ius abesset, tãquam
 iure cogentibus senatus paruisset. Sed magis obediēter ventū
 in curiã est, quàm obnoxie dictas sentētiã accepimus. L. Va-
 lerium Potitum proditū memoriã est, post relationem Ap-
Claudii,

Claudii, prius quàm ordine sententiæ rogarentur, postulãdo
 vt de rep. liceret dicere, prohibentibus minaciter decemui-
 ris, proditurum se ad plebem denunciãntem, tumultum ex-
 ciuisse. Nec minus ferociter M. Horatium Barbatum isse in
 certamen, X Tarquinius appellãntem, admonentemq; Va-
 leriis & Horatiis ducibus pulsos reges: nec nominis homi-
 nes tum pertæsum esse, quippe quo Iouem appellari fas sit,
 quo Romulum conditorem vrbs, deincepsq; reges appel-
 lãtos, quod sacris etiam vt solenne retentum sit. superbiam,
 violentiamq; tum perosos regis. quæ si in rege tum eodem,
 aut in filio regis ferenda non fuerint, quem laturum in tot
 priuatis? viderent, ne vetando in curia libere homines loqui,
 extra curiam etiam mouerent vocem. neq; se videre, quî sibi
 minus priuato ad concionẽ populum vocare, quàm illis se-
 natum cogere liceat. vbi vellent, experirentur quanto fero-
 cior dolor in libertate sua vindicanda, quàm cupiditas in in-
 iusta dominatione esset. De bello Sabino eos referre, tanquã
 maius vllũ populo Romano bellũ sit, quàm cum iis qui le-
 gum ferẽdarum caussa creati, nihil iuris in ciuitate relique-
 rint: qui comitia, qui annuos magistratus, qui vicissitudinem
 imperitandi, quod vnũ ex æquandæ sit libertatis, sustulerint:
 qui priuati falces & regiũ imperium habeant. Fuisse regibus
 exactis patricos magistratus, creatos postea post secessionem
 plebis, plebeios. cuius illi partis essent, rogitare. populares?
 quid enim eos per populũ egisse? optimates? qui anno iam
 propè senatum non habuerint, tunc ita habeãt, vt de repub.
 loqui prohibeant? ne nimium in metu alieno spei ponerent.
 grauiora quæ patiantur, videri iam hominibus, quàm quæ
 metuant. Hæc vociferante Horatio, cum decemviri nec iræ

DECADIS PRIMAE

nec ignoscendi modū reperirent: nec quò euasura res esset, cerneret: C. Claudii, qui patruus Appii decemuii erat, oratio fuit precibus quàm iurgio similior, orantis per sui fratris, parentisq; eius manes, vt ciuilis potius societatis, in qua natus esset, quàm fœderis nefarie icti cum collegis meminisset. multo id magis se illius caussa orare, q̄ reipublicæ. quippe Rempub. si à volentibus nequeat, ab inuitis ius expetiturâ. sed ex magno certamine magnas excitari fermè iras, earum euentum se horrere. Cum aliud præterquam de quo retulissent, decemuii dicere prohiberent: Claudium interpellandi verecundia fuit. sententiâ igitur peregit, nullum placere senatusconsultum fieri. omnesq; ita accipiebant, priuatos eos à Claudio iudicatos: multiq; ex consularibus verbo assensi sunt. Alia sententia asperior in speciem, vim minore aliquanto habuit, quæ patricos coire ad prodendum interregem iubebat. Censendo enim quoscunq; magistratus esse, qui senatum haberent, iudicabat: quos priuatos fecerat author nullius senatusconsulti faciendi. Ita labante iam caussa decemuirorum, L. Cornelius Maluginensis M. Cornelii decemuii frater, cum ex consularibus ad vltimum dicendi locum consultò seruatus esset, simulando curam belli, fratrem collegasq; eius tuebatur: quonam fato incidisset, mirari se ditans, vt decemuiros, qui decemuiratum petissent, aut socii, aut hi maxime oppugnarent: aut quid ita, cum per tot menses vacua ciuitate nemo iustine magistratus summæ rerum præssent, controuersiam fecerit: nunc demum cum hostes propè ad portas sint, ciuiles discordias serât: nisi quòd in turbido minus perspicuum fore putent quid agatur. Cæterum neminem, maiore cura occupatis animis, verum ex se præiu-

se præiudicium rei tâtax afferre. sibi placere de eo, quòd Valerius, Horatiusq; ante Idus Maias decemuiros abisse magistratu infimulent, bellis quæ immineant, perfectis, republica in tranquillum redacta, Senatu disceptante agi: & iam nūc ita se parare Ap. Claudium, vt comitorum, quæ decemuiris creandis decemuir ipse habuerit, sciat sibi rationem reddendam esse, vtrum in vnū annum creati sint, an donec leges quæ deessent, perferrentur. in præsentia omnia præter bellum omitti placere. cuius si falsò famam vulgatam, vanaque non nuncios solum, sed Tusculanorum etiam legatos attulisse putent: speculatores mittendos censere, qui certius explorata referant. sin fides & nunciis & legatis habeatur, delectum primo quoq; tempore haberi: decemuiros quòd cuiq; eorum videatur, exercitus ducere: nec rem aliam præuerti. In hanc sententiam vt discederetur, iuniores Patrum euincabant. ferocioresq; iterum coorti Valerius Horatiusq; vociferari, vt de republica liceret dicere: dicturos ad populum, si in senatu per factionem nõ liceat. neque enim sibi priuatos aut in curia, aut in concione posse obstare: neque se imaginariis fascibus eorum cæssuros esse. Tum Appius iam propè esse ratus, vt ni violentiæ eorum pari resisteretur audacia, victum imperium esset: non erit melius, inquit, nisi de quo cõsulimus, vocem misisse. & ad Valerium negantem se priuato reticere, lictorem accedere iussit. Iam Quiritium fidem implorante Valerio à curiæ limine, L. Cornelius complexus Appium, non cui simulabat consulendo, diremit certamen. factaq; per Cornelium Valerio dicèdi gratia quæ vellet, cū libertas non vltra vocem excessisset, decemuiri propositum tenere. consulares quoque ac seniores ab residuo tribuni-

DECADIS PRIMAE

tia potestatis odio, cuius desiderium plebi multo acrius, quam consularis imperii rebantur esse, propè malebant postmodum ipsos decemuiros voluntate abire magistratu, quam inuidia eorum exurgere rursus plebem. si leniter ducta res sine populari strepitu ad consules redisset: aut bellis interpositis, aut moderatione consulum in imperiis exercèdis, posse in oblivionem tribunorum adduci. Silentio Patrum edicitur delectus. iuniores, cum sine prouocatione imperium esset, ad nomina respondent. Legionibus scriptis, inter se decemuires comparabāt, quos ire ad bellum, quos præesse exercitibus oporteret. Principes inter decemuiros erant Q. Fabius, & Ap. Claudius. bellum domi maius, quam foris apparebat: Appii violentiam aptiorem rati ad comprimèdos vrbanos motus: in Fabio minus in bono constans, quam nauum in malitia ingenium esse. hunc enim virum egregium olim domi, militiæq; decemuiratus collegæq; ita mutauerant, vt Appii quam sui similis mallet esse: huic bellum in Sabinis, M. Rabuleio, & Q. Petilio additis collegis, mandatum. M. Cornelius in Algidum missus cum L. Minutio, & T. Antonio, & Cæfone Duellio, & M. Sergio. Sp. Oppium Ap. Claudio adiutorem ad urbem tuendam æquo omnium decemuirorum imperio decernunt. Nihilo militiæ quam domi melius respub. administrata est. illa modò in ducibus culpa, quòd vt odio essent ciuibus, fecerant: alia omnis penes milites noxa erat. qui nequid ductu atq; auspicio decemuirorum prospere vsquam gereretur, vinci se per suum atque illorū dedecus patiebantur. Fusi & ab Sabinis ad Eretum, & in Algido ab Aequis exercitus erant. ab Ereto per silentium noctis profugi propius urbem inter Fidenas Crustumeniãq; loco edito castra communierant.

munierant. persecutis hostibus nusquam se æquo certamine committentes, natura loci ac vallo, non virtute aut armis stabantur. Maius flagitium in Algido: maior etiam clades accepta: castra quoque amissa erant: exutisque omnibus utensilibus miles, Tusculum se, fide, misericordiæque victurus hospitum (quæ tamen non fefellerunt) contulerant. Romam tanti erant terrores allati, ut posito iam decemuirali odio Patres vigilias in vrbe habendas censerent: omnes qui per aetatem arma ferre possent, custodire mœnia, ac pro portis stationes agere iuberent: arma Tusculum ad supplementum decernerent, decemuirósque ab arce Tusculi digressos in castris militem habere: castra alia à Fidenis in Sabinum agrum transferri: belloque vltro inferendo deterreri hostes à consilio vrbis oppugnandæ. Ad clades ab hostibus acceptas, duo nefanda facinora decemviri belli domiq; adiiciunt. L. Sicciû in Sabinis per invidiam decemviralem tribunorum creatorum, secessionisque mentiones ad vulgus militum sermonibus occultis ferentem, prospectatum ad locum castris capiendum mittunt. datur negotium militibus, quos miserant expeditionis eius comites, ut cum opportuno adorti loco interficerent. Haud inultum interfecere. nam circa repugnantem aliquot insidiatores cecidere: cum ipse se præualidus pari viribus animo circumuentus tutaretur. Nunciant in castra cæteri, præcipitatum in insidias esse Siccium: egregie pugnantem, militesque quosdam cum eo amissos. Primò fides nunciantibus fuit. profecta deinde cohors ad sepeliendos qui ceciderant, decemvirorum permissu, postquam nullum spoliatum ibi corpus, Sicciumque in medio iacentem, armatumque omnibus in eum

DECADIS PRIMÆ

versis corporibus videre : hostium neque corpus vllum, nec
 vestigia abeuntium: profecto ab suis interfectum memorā-
 tes retulere corpus. inuidiāq; plena castra erant, & Romam
 ferri protinus Siccium placebat, ni decemviri funus milita-
 re ei publica impensa facere maturassent . Sepultus ingenti
 militum mœstitia, pessima decemviorum in vulgus fama
 est. Sequitur aliud in vrbe nefas ab libidine ortū, haud mi-
 nus fœdo euentu, quàm quod per stuprum cædemq; Lucre-
 tiæ vrbe regnoq; Tarquinius expulerat : vt non finis solum
 idem decemviris, qui regibus, sed caussa etiam eadem im-
 perii amittendi esset. Ap. Claudium virginis plebeix stu-
 prandæ libido cepit . pater virginis L. Virginius honestum
 ordinem in Algido ducebat, vir exēpli recti domi militiaq;
 perinde vxor instituta fuerat, liberiq; instituebātur . despon-
 derant filiam L. Icilio tribunitio, viro acri, & pro caussa ple-
 bis expertæ virtutis. hanc virginem adultam, forma excellē-
 tem, Appius amore ardens, precio ac spe pellicere adortus,
 postquā omnia pudore septa animaduverterat, ad crudelem
 superbamq; vim animum conuertit. M. Claudio clienti ne-
 gocium dedit, vt virginem in seruitutem assereret, neque ce-
 deret secundum libertatem postulantibus vindicias : quòd
 pater puellæ abesset, locum iniuriæ esse ratus. virgini veniē-
 ti in forum (ibi nanque in tabernis literarum ludi erant) mi-
 nister decemviri libidinis manum iniecit, serua sua natam,
 seruamq; appellans esse : sequiq; se iubebat , cunctantem vi
 abstracturum . Pauida puella stupente , ad clamorem nu-
 tricis fidem Quiritium implorantis fit concursus . Virgini
 patris sponsiq; Icilio populare nomē celebratur: notos gratia
 eorū, turbā indignitas rei virgini cōciliat. Iam à vi tuta erat,
cum asser-

cum assertor nihil opus esse multitudine cōcitata ait: se iure grassari, non vi. vocat puellā in ius, authoribus qui aderant, vt sequeretur. ad tribunal Appii peruentum est. notam iudici fabulam petitor, quippe apud ipsum authorem argumenti, peragit. puellam domi suæ natam, furtoq; inde in domum Virginii translata, suppositam ei esse. id se indicio compertum afferre: probaturumq; vel ipso Virginio iudice, ad quem maior pars iniuriæ eius pertineat. interim dominum sequi ancillam, æquum esse. Aduocati puellæ, cum Virginium reipub. causâ dixissent abesse, biduo affuturum, si nunciatum ei sit: iniquum esse absentem de liberis dimicare: postulant vt rem integram in patris aduētum differat: lege ab ipso lata vindicias det secundum libertatem, neu patiat virginem adultam famæ prius, quàm libertatis periculum adire. Appius decreto præfatus quàm libertati fauerit, eam ipsam legem declarare, quam Virginii amici postulationi suæ prætendant. cæterum ita in ea firmum libertati fore præsidium, si nec causis nec personis variet. in his enim qui afferantur in libertatem, quia quiuis lege agere possit, id iuris esse: in ea quæ in patris manu sit, neminem esse alium, cui dominus possessione cedat. placere itaq; patrem accersiri: interea iuris sui iacturam assertorem nō facere, quin ducat puellam, sistendamq; in aduentū eius qui pater dicatur, promittat. Aduersus iniuriam decreti cum multi magis fremerent, quàm quisquam vnus recusare auderet: P. Numitorius puellæ auunculus, & sponsus Icilius interueniūt: dataq; inter turbam via, cum multitudo Icili maxime interuentu resisti posse Appio crederet, lictor decreisse ait: vociferātemq; Icilium summouet. Placidum quoque ingenium, tam atrox

DECADIS PRIMAE

iniuria accendisset. Ferro hinc tibi summouendus sum Appi, inquit, vt tacitū feras, quod celari vis. virginem ego hanc sum ducturus, nuptamq; pudicā habiturus. proinde omnes collegarum quoque lictores conuoca, expediri virgas & feres iube: non manebit extra domum patris sponsa Icili. non, si tribunitium auxilium, & prouocationem plebi Romanæ, duas arces libertatis tuendæ ademistis: ideo in liberos quoque nostros coniugésque regnum vestræ libidini datum est. sæuite in tergum, & in ceruices nostras, pudicitia saltem in tuto sit. Huic si vis afferetur, ego præsentium Quiritium pro sponsa, Virginium militum pro vnica filia, omnes deorum hominumq; implorabimus fidem: neque tu istud vnquam decretum sine cæde nostra referes. Postulo Appi, etiã atque etiam consyderes, quò progrediare. Virginium viderit de filia, vbi venerit, quid agat. hoc tantum sciat, sibi, si huius vindiciis cesserit, conditionem filia quærendã esse. me vindicantem sponsam in libertatem, vita citius deseret, q̃ fides.

Concitata multitudo erat, certamenq; instare videbatur. lictores Icilium circumsteterant: nec vltra minas tamen processum est, cum Appius non Virginiam defendi ab Icilio, sed inquietum hominem, & tribunatum etiam nunc spirãtem, locum seditionis quærere diceret: non præbiturum se illi eo die materiam: sed vt iam sciret, non id petulantia suæ, sed Virginio absenti, & patrio nomini, & libertati datū, ius eo die se non dicturum, neque decretum interpositurum: à M. Claudio petiturū, vt decederet iure suo, vindicariq; puellam in posterū diem pateretur. quòd nisi pater postero die affuisset, denunciare se Icilio, similibusq; Icili, neq; legi suæ latorem, neque decemuiro constantiam defore: nec se vtiq; collegarum.

collegarum lictores cōuocaturum ad coercendos seditionis auctores: cōtentum se suis lictoribus fore. Cū dilatum tēpus iniuriæ esset, secessissentq; aduocati puellæ, placuit omnium primum fratrem Icili, filiūq; Numitorii, impigros iuuenes pergere inde recta ad portam, & quātum accelerari posset, Virginiū acciri è castris. in eo verti puellæ salutem, si postero die vindex iniuriæ ad tempus præsto esset. Iussi pergunt, citatisq; equis nunciū ad patrem perferūt. Cū instaret assertor puellæ vt vindicaret, sponsoresq; daret, atq; id ipsum agi diceret Icilius, sedulo tempus terens, dum præciperēt iter nūcīi missi in castra: manus tollere vndiq; multitudo, & se quisque paratum ad spondendum Icilio ostendere. atq; ille lacrymabundus, gratum est, inquit: crastina die vestra operatur, sponsoꝝ nunc satis est. Ita vindicatur Virginia spondentibus propinquis. Appius paulisper moratus, ne eius rei causa sedisse videretur: postquā omissis rebus aliis, præ cura vnus nemo adibat, domū se recepit: collegisq; in castra scribit, ne Virginiū comiteatū dent, atq; etiam in custodia habeant. Improbū consiliū, serū, vt debuit, fuit: & iam cōmeatu sumpto profectus Virginius primā vigilia erat, cū postero die mane de retinendo eo nequicq; literæ reddūtur. At in vrbe prima luce, cū ciuitas in foro expectatione erecta staret, Virginius sordidatus filiam secum obsoleta veste comitantibus aliquot matronis cum ingenti aduocatione in forum deducit. circumire ibi & prehensare homines cœpit: & non orare solū precariam opem, sed pro debita petere. se pro liberis eorum ac coniugibus quotidie in acie stare: nec aliū virū esse, cuius strenue ac ferociter facta in bello plura memorari possent. quid prodesse, si incolumi vrbe,

DECADIS PRIMAE

quæ capta, vltima timeantur, liberis suis sint patienda? Hæc propè concionabundus circumibat homines. Similia his ab Icilio iactabatur. comitatus muliebris plus tacito fletu, quàm vlla vox mouebat. Aduersus quæ omnia obstinato animo Appius (tanta vis amentix verius quàm amoris mentē turbauerat) in tribunal ascendit: & vltro querente pauca petitore, quòd ius sibi pridie per ambitionem dictum non esset, prius quàm aut ille postulatum perageret, aut Virginio respondendi daretur locus, Appius interfatur. Quem decreto sermonem prætenderit, forsàn aliquem verum authores antiqui tradiderunt. quia nusquam vllum in tanta fœditate decreti verisimilem inuenio: id quod constat, nudum videtur proponendum, decreuisse vindicias secundum feruitutē. Primò stupor omnes admiratione rei tam atrocis defixit: silentium inde aliquandiu tenuit. deinde cum M. Claudius circumstantibus matronis iret adprehendendam virginem, lamentabilisq; eum mulierum comploratio excepisset: Virginius intentans in Appiū manus, Icilio, inquit, Appi, non tibi filiam despondi: & ad nuptias, nõ ad stuprum educaui. placet pecudum ferarumq; ritu promiscue in cõcubitus ruere: passurine hæc isti sint, nescio. nõ spero esse passuros illos qui arma habent. Cũ repelleretur assertor virginis à globo mulierum, circumstantiumq; aduocatorum, silentium factum per præconem. Decemuir alienato ad libidinem animo, negat ex hesternotatum conuitio Icilio, violentiaq; Virginii, cuius testem P R habeat, sed certis quoque indiciis compertum se habere, nocte tota cœtus in vrbe factos esse ad mouendam seditionem. itaque se haud inscium eius dimicationis, cū armatis descendisse, non vt quenquam quietum violaret, sed

vt turbātes ciuitatis ocium, pro maiestate imperii coerceret: proinde quiesse erit melius. i, inquit, licetor, summoue turbā, & da viam domino adprehendendum mancipium. Cum hæc intonuiſſet plenus iræ, multitudo ipſa ſe ſua ſponte dimouit, deſertaq; præda iniuriæ puella ſtabat. Tū Virginius vbi nihil vſquam auxilii vidit: quaſo, inquit, Appi, primum ignoſce patrio dolori, ſi inclementius in te ſum inuectus: deinde ſinas hic coram virgine nutricem percontari, quid hoc rei ſit: vt ſi falſò pater dictus ſum, æquiore hinc animo diſcedam. Data venia ſeducit filiam ac nutricem prope Cloacina ad tabernas quibus nunc Nouis eſt nomen: atque ibi ab lanio cultro arrepto, hoc te vno, quo poſſum, ait, modo filia in libertatem vindico. pectus deinde puellæ trāſfigit: reſpectansq; ad tribunal, te, inquit, Appi, tuumq; caput ſanguine hoc conſecro. Clamore ad tā atrox facinus orto excitus Appius cōprehendi Virginium iubet. ille ferro, quacunq; ibat, viam facere, donec multitudine etiam proſequentiū tuente ad portam perrexit. Icilius Numitoriūſque exangue corpus ſublatoſtendunt populo: ſcelus Appii, puellæ infelicem formam, neceſſitatem patris deplorant, ſequentes clamitant matronæ, eām ne liberorum procreandorum conditionem: ea pudicitia præmia eſſe? cæteraq; quæ in tali re muliebris dolor, quo eſt mœſtior imbecillo animo, eo miſerabilia magis querentibus ſubiicit. Virorum, & maxime Iciliū vox tota tribunitia poteſtatis ac prouocationis ad populum creptæ, publicarumq; indignationum erat. Concitatur multitudo partim atrocitate ſcleris, partim ſpe per occaſionē repetendæ libertatis. Appius nunc vocari Icilium, nūc retractantem arripi: poſtremo cum locus adeundi apparitoribus non da-

DECADIS PRIMAE

retur, ipse cum agmine patriciorum iuuenum per turbam vadens in vincula duci iubet. Iam circa Icilium non solum multitudo, sed duces quoque multitudinis erant, L. Valerius & M. Horatius: qui repulso licitore, si iure ageret, vindicare se à priuato Iciliū aiebāt: si vim afferre conaretur, ibi quoq; se haud impares fore. Hinc atrox rixa oritur. Valeriū Horatiumq; licitor decemuiri inuadit, franguntur à multitudine fasces. In concionem Appius ascendit: sequuntur Horatius Valeriusq;. eos cōcio audit, decemuiro obstrepitur. Iam pro imperio Valerius discedere à priuato licitores iubebat: cum fractis animis Appius vitæ metuēs in domū se propinquam foro insciis aduersariis capite obuoluto recepit. Sp. Oppius vt auxilio collegæ esset, in forum ex altera parte irrumpit: videt imperium vi victum. Agitatus deinde consiliis, atque ex omni parte assentiendo multis authoribus trepidus Senatum postremo vocari iussit. ea res, quòd magnæ parti Patrum displicere acta decemuirorum videbantur, spe per Senatum finiendæ potestatis eius, multitudinem sedauit. Senatus nec plebem iritandam censuit: & multo magis prouidendum, nequid Virginii aduentus in exercitu motus faceret. itaque missi iuniores Patrum in castra, quæ tum in mōte Vecilio erant, nunciant decemuiris, vt omni ope ab seditione milites cōtineant. vbi Virginiius maiorem quàm reliquerat in vrbe, motum exciuit. Nam præterquam quòd agmine propè quadringentorum hominum veniens, qui ab vrbe indignitate rei accensi, comites ei se dederāt, conspectus est: strictum etiam telum, respersusq; ipse cruore, tota in se castra conuertit. & togæ multifariam in castris visæ, maioris aliquanto quàm erat, speciem vrbane multitudinis fecerant.

Quæren-

Quærentibus quid rei esset, flens diu vocẽ non misit. tãdem vt iam ex trepidatione concurrentium turba constitit, ac silentium fuit: ordine cuncta vt gesta erant exposuit. Supinas deinde tendens manus, cõmilitones appellans orabat, ne quod scelus Ap. Claudii esset, sibi attribuerẽt: neu se vt parricidã liberũm auersarẽtur. sibi vitã filia sua chariorẽ fuisse, si liberã ac pudicã viuere licitum fuisset. cum velut seruam ad stuprũ rapi videret, morte amitti melius ratũ quãm contumelia liberos, misericordia se in speciem crudelitatis lapsum: nec se superstite filia futurũ fuisse, nisi spem vlciscẽdã mortis eius in auxilio cõmilitonũ habuisset. illis quoque enim filias, sorores, coniugesq; esse. nec cum filia sua libidinẽ Ap. Claudii extinctam esse: sed quo impunitior sit, eo effrenatorem fore. aliena calamitate documentum datũ illis cauedã similis iniuriã. quod ad se attineat, vxorem sibi fato ereptam: filiam, quia non vltra pudica victura fuerit, miserã, sed honestam mortem occubuisse. non esse iam Appii libidini locum in domo sua: ab alia violẽtia eius eodem se animo suum corpus vindicaturũ, quo vindicauerit filia. cãteri sibi ac liberis suis consulerent. Hęc Virgino vociferanti succlamabat multitudo, nec illius dolori, nec suã libertati se defuturos. Et immisti turbã militum togati, cum eadem illa querendo, docendoq; quãto visa q̃ audita indigniora potuerint videri: simul profligatam iam rem nunciando Romã esse, infecutosq; qui Appium propẽ interemptũ in exilium abisse dicerẽt: perpulerunt, vt ad arma conclamaretur, vellerentq; signa, & Romam proficiscerẽtur. Decemviri simul iis quã videbant, iisq; quã acta Romã audierant, perturbati, alius in aliam partem castrorũ ad sedandos motus discurrũt:

DECADIS PRIMAE

& leniter agentibus responsum non redditur . imperio si quis inhi-beret, & viros & armatos se esse responderetur. Eunt agmine ad urbem; & Auentinum insidunt, vt quisque occurrerat, plebem ad repetendam libertatem, creandosq; tribunos plebis adhortantes. alia vox nulla violenta audita est. Senatum Sp. Oppius habet. nihil placet aspere agi. quippe ab ipsis datum locū seditionis esse. mittuntur tres legati con-fulares, Sp. Tarpeius, C. Iulius, P. Sulpitius, qui quærent se-natus verbis, cuius iussu castra deseruissent, aut quid sibi vel-ent, qui armati Auentinum obsedissent, belloq; auerso ab hostibus, patriam suam cepissent . Non defuit quid respon-deretur: deerat qui daret responsum, nul lodum certo duce, nec satis audentibus singulis inuidiæ se offerre . id modo à multitudine conclamatum est, vt L. Valerium & M. Hora-tium ad se mitterent, his se duros responsum . Dimissis le-gatis, admonet milites Virginius, in re non maxima paulo antè trepidatū esse, quia sine capite multitudo fuerit: respō-sumq; quanquam non inutiliter, fortuito tamen magis con-sensu quàm communi consilio esse . placere decem creari, qui summæ rei præessent, militariq; honore tribunos militū appellari. Cum ad eum ipsum primum is honos deferretur, melioribus meis vestrisq; rebus reseruate, inquit, ista de me iudicia. nec mihi filia in vita honorem vllum iucū dum esse patitur: nec in perturbata republica eos vtile est præesse vo-bis, qui proximi inuidiæ sint. si quis vsus mei est, nihilo mi-nor ex priuato capietur . Ita decem numero tribunos mili-tares creant . Neque in Sabinijs quieuit exercitus. Ibi quoq; authore Icilio Numitorioq; secessio ab decemuiris facta est: non minore motu animorū Siccii cædis memoria renouata, quàm

quàm quē noua fama de Virginia adeo fœde ad libidinem petita accenderat . Icilius vbi audiuit tribunos militum in Auentino creatos , ne comitiorum militarium prærogatiuā vrbana comitia iisdem tribunis plebis creandis sequerentur: peritus rerum popularium, imminensq; ei potestati, & ipse prius quàm iretur ad urbem, pari potestate eundem numerum ab suis creandum curat. Porta Collina urbem intrae- re sub signis, mediaq; vrbe agmine in Auentinum pergūt. ibi coniuncti alteri exercitui, X X tribunis militum nego- cium dederūt, vt ex suo numero duos crearent , qui summæ rerum præessent. M. Oppium, Sex. Manilium creant. Pa- tres solliciti de summa rerum , cum Senatus quotidie esset , iurgiis sæpius terunt tempus quàm consiliis. Siccii cædes de- cemuiris, & Appiana libido, & dedecora militiæ obiiciebā- tur. placebat Valerium Horatiumq; ire in Auentinum . Illi negabant se aliter ituros, quàm si decemviri deponerent in- signia magistratus eius quo anno iam antè abissent. Decem- viri querētes se in ordinem cogi, non ante quàm perlatis le- gibus, quarum caussa creati essent, deposituros imperium se- aiebant. Per M. Duellium qui tribunus plebis fuerat, certior facta plebs, contentionibus assiduis nihil transigi, in Sacrum montem ex Auentino transit : affirmante C. Duellio non prius quàm deserui urbem videant, curam in animos Patrum descensuram : admoniturum Sacrum montem constantiæ plebis, sciturosq; quòd sine restituta potestate redigi in con- cordiam res nequeant . Via Nomentana, cui tum Ficulensi nomen fuit, profecti, castra in monte Sacro locauere, mode- stiam Patrum suorum, nihil violando, imitati . Secuta exer- citum plebs, nullo qui per ætatem ire posset, retractate: pro-

DECADIS PRIMAE

sequuntur coniuges liberiq; cuinam se relinquerent in ea vrbe, in qua nec pudicitia nec libertas sancta esset, miserabiliter rogantes. Cum vasta Romæ omnia insueta solitudo fecisset: in foro præter paucos seniorum nemo esset: vocatis utique in Senatum Patribus, desertum apparuisset forum: plures iam quàm Horatius & Valerius vociferabantur. Quid expectabitis Patres Conscripti? Si decemviri finem pertinaciæ non faciunt, ruere ac deflagrare omnia passuri estis? Quod autem istud imperiũ est, decemviri, quod amplexi tenetis? tectis ac parietibus iura dicturi estis? Non pudet licitorum vestrorum maiorem propè numerum in foro conspici, quàm togatorum aliorũ? Quid si hostes ad urbem veniant, facturi estis? quid si plebs mox vbi parum secessione moueatur, armata veniat? Occasũne vrbis vultis finire imperium? Atqui aut plebs non est habenda, aut habendi sunt tribuni plebis. Nos citius caruerimus patriciis magistratibus, q̃ illi plebeiis. Nouam inexpertamq; eam potestatem eripuerunt Patribus nostris: ne nunc dulcedine semel capti ferant desiderium: cum præsertim nec nos temperemus imperiis, quominus illi auxilii egeant. Cum hæc ex omni parte iactarentur, victi cõsensu decemviri, futuros se, quando ita videatur, in potestate Patrum affirmant. id modò simul orant ac monent, vt ipsis ab inuidia caueatur: nec suo sanguine ad supplicia Patrum plebem assuefaciant. Tum Valerius Horatiusq; missi ad plebem cõditionibus quibus videretur reuocandã, componendãque res, decemviris quoque ab ira & impetu multitudinis præcauere iubentur. Profecti, gaudio ingenti plebis in castra accipiuntur: quippe liberatores haud dubie & motus initio, & exitu rei. ob hæc iis aduenientibus gratiæ

acta. Icilius pro multitudine verba facit. idem cum de conditionibus ageretur, quærentibus legatis quæ postulata plebis essent: composito iam ante aduentum legatorum consilio, ea postulauit, vt apparet in æquitate rerum plus quàm in armis reponi spei. potestatem enim tribunitiam, prouocationemq; repetebant, quæ ante decemuiros creatos auxilia plebis fuerant. & necui fraudi esset, concisse milites aut plebem ad repetendam per secessionem libertatem: de decemuiorum modò supplicio atrox postulatum fuit. dedi quippe eos æquum censebant, viuosq; igni concrematuros minabatur. Legati ad ea: Quæ consilii fuerunt, adeo æqua postulastis, vt vltro vobis deferenda fuerint. libertati enim ea præsidia petitis, non licentiæ ad impugnandum alios. Iræ vestræ magis ignoscendum quàm indulgendum est: quippe qui crudelitatis odio in crudelitatem ruitis, & prius penè quàm ipsi liberi sitis, dominari iam in aduersarios vultis. Nunquam ne quiescet ciuitas nostra à suppliciis aut Patrum in plebem Romanam, aut plebis in Patres? Scuto vobis magis quàm gladio opus est. satis superq; humilis est, qui iure æquo in ciuitate viuit, nec inferendo iniuriam, nec patiendo. etiam si quando metuendos vos præbituri estis, cum recuperatis magistratibus, legibusq; vestris iudicia penes vos erunt: de capite nostro fortunisq; tunc, vt quæque causa erit, statuetis. nunc libertatem repeti satis est. Facerent vt vellent permittentibus cunctis, mox redituros se Legati rebus perfectis affirmant. Profecti, cum mandata plebis Patribus exposuissent: alii decemuiros, quãdoquidem præter spem ipsorum supplicii sui nulla mentio fieret, haud quicquam abnuere. Appius truci ingenio, & inuidia præcipua, odium in se aliorum, suo

DECADIS PRIMAE

in eos metiens odio: haud ignaro, inquit, imminet fortuna: video donec arma aduersariis tradatur, differri aduersus nos certamen. dandus inuidiae est sanguis. nihil ne ego quidem moror, quo minus decemuiratu abeam. Factum senatusconsultum, ut decemuiros se primo quoque tempore magistratu abdicarent: **Q**. Furius pontifex maximus tribunos plebis crearet: & necui fraudi esset secessio, militum, plebisque. His senatusconsultis perfectis, dimisso senatu decemuiros prodeunt in concionem, abdicantque se magistratu, ingenti hominum laetitia. Nunciantur haec plebi. legatos, quicquid in vrbe hominum supererat, profequitur. huic multitudini laeta alia turba ex castris occurrit. congratulantur libertatem concordiamque ciuitati restitutam. Legati pro concione, **Q**uod bonum, faustum felixque sit vobis, rei que publicae, redite in patriam ad penates, coniuges, liberosque vestros. sed qua hic modestia fuistis, vbi nullius ager in tot usu rerum necessario tantae multitudini est violatus, eam modestiam ferte in urbem. in Auentinum ite, vnde profecti estis. ibi felici loco, vbi prima initia inchoastis libertatis vestrae, tribunos plebis creabitis. praesto erit pontifex maximus, qui comitia habeat. Ingens assensus alacritasque cuncta approbantium fuit. conuertunt inde signa, profectique Romam certant cum obuiis gaudio. armati per urbem silentio in Auentinum perueniunt. ibi extemplo pontifice maximo comitia habente, tribunos plebis creauerunt, omnium primum A. Virginium, inde L. Icilium, & P. Numitorium auunculum Virginiae, auctores secessionis: tum C. Sicinium, progeniem eius quem primum tribunum plebis creatum in Sacro monte, proditum memoriae est: & M. Duellium, qui tribunatum insignem ante decemuiros creatos gesserat:

gesserat: nec in decemviralibus certaminibus plebi defuerat. spe deinde magis quàm meritis electi, M. Titinnius, M. Pomponius, C. Apronius, Ap. Iulius, C. Oppius. Tribunatu inito L. Icilius extemplo plebē rogauit, & plebs sciuit, necui fraudi esset secessio ab decemviris facta. confestim de consulibus creādis cum prouocatione M. Duellius rogationem pertulit. ea omnia in pratis Flaminiis consilio plebis acta, quem nunc circum Flaminium appellant. Per interregem deinde consules creati, L. Valerius, & M. Horatius, qui extemplo magistratum occeperunt: quorum consulatus popularis sine vlla Patrum iniuria, nec sine offensione fuit. quicquid enim libertati plebis caueretur, id suis decedere opibus credebant. Omnium primum, cum veluti in controuerso iure esset, tenerentur ne Patres plebiscitis: legem centuriatis comitiis tulere, vt quod tributim plebes iussisset, populum teneret. qua lege tribunitiis rogationibus telum acerrimum datum est. Aliam deinde consularē legem de prouocatione, vnicum præsidium libertatis, decemviri potestate euersam non restituerunt modò, sed etiam in posterum muniunt, sanciendo nouam legem, ne quis vllum magistratum sine prouocatione crearet. qui creasset, eum ius fasq; esset occidi, neue ea cædes capitalis noxæ haberetur. & cum plebē hinc prouocatione, hinc tribunitio auxilio satis firmassent: ipsis quoque tribunis vt sacrosancti viderentur (cuius rei propè iam memoria aboleuerat) relatis quibusdam ex magno interuallo ceremoniis, renouarunt: & cum religione inuiolatos eos, tum lege etiam fecerunt, sanciendo, vt qui tribunis plebis, ædilibus, iudicibus, decemviris nocuisset: eius caput Ioui sacrum esset, familia ad ædem Cereris, liberi liberaq; venum

Ece

DECADIS PRIMAE

iret. Hac lege iuris interpretes negant quenquam sacrosanctum esse, sed cum, qui eorum cuiquam nocuerit, sacrum sanciri. itaque aedilem prehendi, duciq; à maioribus magistratibus: quod etsi non iure fiat, (noceri enim ei, cui hac lege non liceat) tamen argumentum esse, non haberi pro sacrosancto aedilem: tribunos vetere iure iurando plebis, cum primum eam potestatem creauit, sacrosanctos esse. Fuere qui interpretarentur, eadem hac Horatia lege consulibus quoque & praetoribus, quia eisdem auspiciis, quibus consules crearentur, cautum esse. iudicem enim consulem appellari. Quae refellitur interpretatio: quod his temporibus nondum consulem iudicem, sed praetorem appellari mos fuerit. Haec consularia leges fuere. Institutum etiam ab iisdem consulibus, ut senatusconsulta in aedem Cereris ad aediles plebis deferrentur: quae antè arbitrio consulum supprimebantur, vitabanturq;. M. Duellius deinde tribunus plebis plebem rogauit, plebesq; sciuit, qui plebem sine tribunis reliquisset, quiq; magistratum sine prouocatione creasset: tergo, ac capite puniretur. Haec omnia ut inuitis, ita non aduersantibus patriciis transacta: quia nondum in quenquam unum sauebatur. Fundata deinde & potestate tribunitia, & plebis libertate, tum tribuni aggredi singulos tutum maturumque iam rati, accusatorè primum Virginium, & Appium reum deligunt. Cum diem Appio Virginius dixisset, & Appius stipatus patriciis iuuenibus in forum descendisset: redintegrata extemplo est omnibus memoria foedissimae potestatis, cum ipsum satellitesq; eius vidissent. Tum Virginius, Oratio, inquit, rebus dubiis inuenta est. itaque neque ego accusando apud vos cum, tempus teram, à cuius crudelitate vosmet ipsi

armis

armis vindicatis: nec istum ad cætera scelera impudentiam in defendendo se adiicere patiar. Omnium igitur tibi Ap. Claudi, quæ impie nefarieq; per biennium alia super alia es ausus, gratiã facio. vnus tantum criminis nisi iudicẽ vindices te, ab libertate in seruitutẽ contra leges vindicias non dedisse, in vincula te duci iubeo. Nec in tribunitio auxilio Appius, nec in iudicio populi vllam spem habebat: attamen & tribunos appellauit: & nullo morante arreptus à viatore, prouoco, inquit. Audita vox vna vindex libertatis ex eo missa ore, quo vindiciæ nuper ab libertate dictæ erant, silētium fecit. Et dum pro se quisque deos tandem esse, & non negligere humana fremunt: & superbiæ crudelitatiq; etsi feras, non leues tamen venire pœnas: prouocare qui prouocationem sustulisset: & implorare præsiðiũ populi, qui omnia iura populi obtrisset: rapiq; in vincula egentem iure libertatis, qui liberum corpus in seruitutem addixisset: ipsius Appii inter concionis murmur fidem populi Romani implorantis vox audiebatur. Maiorum merita in rempub. domi militiæq; commemorabat: suum infelix erga plebem Romanam studium, quòd æquãdarum legum causa cum maxima offensione Patrum consulatu abisset: suas leges, quibus manentibus lator earum in vincula ducatur. cæterum sua propria bona malãque, cum causæ dicendæ data facultas sit, tum se experturum. in præsentia se communi iure ciuitatis ciuem Romanum die dicta postulare, vt dicere liceat, vt iudiciũ populi Ro. experiri. non ita se inuidiã pertimuisse, vt nihil in æquitatẽ & misericordia ciuium suorũ spei habeat. quod si indicta causa in vincula ducatur: iterum se tribunos plebis appellare, & monere, ne imitẽtur quos oderint. quod

DECADIS PRIMAE

si tribuni eodem fœdere obligatos se fateantur tollendæ ap-
 pellationis caussa, in quam conspirasse decemuiros crimina-
 ti sint, ait se prouocare ad populum: implorare leges de pro-
 uocatione, & consulares, & tribunitias eo ipso anno latas.
 quem enim prouocaturum, si hoc indemnato indicta caussa
 non liceat? cui plebeio & humili præsidium in legibus fo-
 re, si Ap. Claudio non sit? se documento futurum, vtrum no-
 uis legibus dominatio, an libertas firmata sit: & appellatio
 prouocatióque aduersus iniuriam magistratuum ostentata
 tantum inanibus literis, an vere data sit. Cóntra ea Virginius,
 vnum Ap. Claudium & legum expertem, & ciuilis & hu-
 mani fœderis esse aiebat. Respicerent tribunal homines, ca-
 stellum omnium scelerum: vbi decemuir ille perpetuus, bo-
 nis, tergo, sanguini ciuium infestus, virgas securesq; omnibus
 minitans, deorum hominumq; contemptor, carnificibus nõ
 licitoribus stipatus, iam ab rapinis & cædibus animo ad libi-
 dinem verso, virginem ingenuam in oculis populi Romani
 velut bello captam, à complexu patris abreptam, ministro
 cubiculi sui clienti dono dederit: vbi crudeli decreto, nefan-
 disq; vindiciis dexteram patris in filiam armauerit: vbi tol-
 lentes corpus semianime virginis, sponsum, auunculúmque
 in carceré duci iusserit, stupro interpellato magis quàm cæ-
 de motus. & illi carcerem ædificatū esse, quod domicilium
 plebis Romanæ vocare sit solitus. Proinde vt ille iterum ac
 sæpius prouocet, sic se iterum ac sæpius iudicem illi ferre, ni
 vindicias ab libertate in seruitutem dederit. si ad iudicé non
 eat, pro damnato in vincula duci iubere. Vt haud quoquam
 improbante, sic magno motu animorum, cum tãti viri sup-
 plicio suamet plebi iam nimia libertas videretur, in carceré
est con-

est coniectus. tribunus ei diem prædixit. Inter hæc ab Latinis & Hernicis legati gratulatum de concordia Patrum ac plebis Romam venerunt : donumq; ob eam Ioui optimo maximo coronam auream in Capitolium tulere parui ponderis, prout res haud opulentæ erant, colebanturque religionis pie magis quàm magnifice. Iisdem authoribus cognitum est Aequos Volscosq; summa vi bellum apparare. Itaque partiri prouincias consules iussi. Horatio Sabini, Valerio Aequi euenere. Cum ad ea bella delectum edixissent, fauore plebis non iuniores modo, sed emeritis etiã stipendiis pars magna voluntariorum ad nomina danda præsto fuere : eoque non copia modo, sed genere etiam militum veteranis admittis firmior exercitus fuit. Priusquam urbem egrederentur, leges decemvrales, quibus Tabulis duodecim est nomen, in æs incisas in publico proposuerunt. Sunt qui iussu tribunorum ædiles functos eo ministerio scribant. C. Claudius, qui perosus decemvrorum scelera, & antè omneis fratris filii superbiæ infestus, Regillum antiquam in patriam se contulerat: is magno iam natu cum ad pericula eius deprecanda redisset, cuius vitia fugerat, sordidatus cum gentilibus clientibusq; in foro prehælabat singulos: orabatq; ne Claudiæ gèti eam inuistam maculam vellent, vt carcere & vinculis videretur digni. virum honoratissimæ imaginis futurum ad posteros, legumlatorem, cõditoremq; Romani iuris iacere vincitum inter fures nocturnos ac latrones. auerterent ab ira parumper ad cognitionem cogitationemq; animos : & potius vnum tot Claudiis deprecantibus condonarent, quàm propter vnus odium, multorum preces aspernarentur. se quoq; id generi ac nomini dare: nec cum eo in gratiam redisse, cu-

DECADIS PRIMAE

ius aduersæ fortunæ velit succursum . virtute libertatem recuperatam esse, clementia concordiam ordinū stabiliri posse. Erāt quos moueret sua magis pietate, quàm eius pro quo agebat, caussa . sed Virginius sui potius vt misererentur orabat, filiaq̃: nec gētis Claudiæ regnum in plebem sortita, sed necessariorum Virginiæ trium tribunorum preces audirent: qui ad auxilium plebis creati , ipsi plebis fidem atque auxilium implorarent. Iustiores hæ lachrymæ videbātur. Itaque spe incisa, priusquã prædicta dies adesset , Appius sibi mortem consciuit. Subinde arreptus à P. Numitorio Sp. Oppius inuidiæ proximus , quòd in vrbe fuerat cum iniustæ vindiciæ à collega dicerentur . plus tamen facta iniuria Oppio, quàm non prohibita, inuidiæ fecit. testis productus, qui VI I & XX enumeratis stipendiis, octies extra ordinem donatus, donaque ea gerens in conspectu populi, scissa veste tergum laceratum virgis ostendit, nihilum deprecans, quin si quam suam noxam reus dicere posset , priuatus in se iterū sæuaret. Oppius quoque ductus in vincula est , & ante iudicii diem finem ibi vitæ fecit. Bona Claudii Oppiique tribuni publicauere. collegæ eorum exilii caussa solum verterunt, bona publicata sunt. & M. Claudius assertor Virginiæ die dicta damnatus , ipso remittente Virgino vltimam pœnam , dimissus Tybur exulatum abiit : manesq̃: Virginiæ mortuæ, quàm viuæ feliciores per tot domos ad petendas pœnas vagati, nullo relicto fonte tandem quieuerunt . Ingens metus incesserat Patres, vultusque iam iidem tribunorum erāt, qui decemuirorum fuerant , cum M. Duillius tribunus plebis inhibito salubriter modo nimia potestatis: & libertatis, inquit, nostræ, & pœnarum ex inimicis satis est. itaque hoc anno nec

no nec diem dici cuiquam, nec in vincula duci quenquam passurus. nam neque vetera peccata repeti iam oblitterata placet, cum noua expiata sint decemuirorum suppliciiis: & nihil admissum iri, quod vim tribunitiã desyderet, spondet perpetua cõsulum amborum in libertate vestra tuenda cura. Ea primum moderatio tribuni metum Patribus dempsit, eademq; auxit consulum inuidiam: quòd adeo toti plebis fuissent, vt Patrum salutis libertatisq; prior plebeio magistratui quàm patricio cura fuisset: & antè inimicos fatietas pœnarum suarum cepisset, quàm obuiam ituros licentiæ eorum consules appareret. multique erant, qui mollius consultum dicerent, quòd legum ab iis latorum Patres authores fuissent. neque erat dubium, quin turbato reipub. statu, tempori succubuissent. Consules rebus vrbanis compositis, fundatõque plebis statu, in prouincias diuersi abiere. Valerius aduersus coniunctos iam in Algido exercitus Aequorum Volscorumque sustinuit consilio bellum. quod si extemplo rem fortunæ commisisset, haud scio an (qui tum animi ab decemuirorum infelicibus auspiciis Romanis hostibusque erant) magno detrimento certamen staturum fuerit. Castris mille passuum ab hoste positis, copias continebat. hostes medium inter bina castra spatium acie instructa complebant: prouocantibusque ad prælium responsum Romanus nemo reddebat. tandem fatigati stando, ac nequicquam expectando certamen Aequi Volscique, postquam concessum propemodum de victoria credebant: pars in Hernicos, pars in Latinos prædatum abeunt. relinquitur magis castris præsidiũ, quàm satis viriũ ad certamen. Quod ubi sensit consul, reddit illatum antea terrorem, instructaq;

DECADIS PRIMAE

acie vltro hostem laceffit. vbi illi conscientia quid abesset virium, detrectauere pugnam, creuit extemplo Romanis animus, & pro victis habebant pauētes intra vallum. Cum per totum diem stetissent intenti ad certamen, nocti cessere. & Romani quidem pleni spei corpora curabant. haudquaquā pari hostes animo nuncios passim trepidi ad reuocādos prædatores dimittunt. recurritur ex proximis locis, vltiores non inuenti. Vbi illuxit, egreditur castris Romanus, vallum inuasurus, ni copia pugnae fieret. & postquam multa iam dies erat, neque mouebatur quicquam ab hoste, iubet signa inferri consul. motaque acie, indignatio Aequos & Volscos incessit, si victores exercitus vallum potius quā virtus & arma tegerent. igitur & ipsi efflagitatum ab ducibus signum pugnae acceperunt. Iamq; pars egressa portis erat: deincepsque alii seruabant ordinem, in suum quisque locum descendentes, cum consul Romanus prius quā totis viribus fulta cōstaret hostium acies, intulit signa: adortusq; nec omnes dum eductos, nec qui erant, satis explicatis ordinibus, propè fluctuantem turbam trepidantium huc atque illuc, circumspectantiūque se ac suos, addito turbatis mentibus clamore atq; impetu, inuadit. Retulere primo pedem hostes: deinde cum animos collegissent, & vndique duces, victisne cessuri essent, increparent: restituitur pugna. Consul ex altera parte Romanos meminisse iubebat, illo die primū liberos pro libera vrbe Romana pugnare, sibimetipsis victuros, non vt decemuirorum victores præmium essent: non Appio ducem rem geri, sed consule Valerio, à liberatoribus populi Romani orto, liberatore ipso: ostenderent prioribus præliis per duces, non per milites stetisse ne vincerent: turpe esse, contra

ciues

ciues plus animi habuisse quàm cōtra hostes, & domi quàm foris seruitutem magis timuisse. Vnam Virginiam fuisse, cuius pudicitia in pace periculum esset: vnum Appium ciuem periculosa libidinis: at si fortuna belli inclinaret, omnium liberis ab tot millibus hostium periculum fore. Nolle ominari quæ nec Iupiter, nec Mars pater passuri sint iis auspiciis condita vrbi accidere. Auentini Sacrique montis admonebat, vt vbi libertas parta esset paucis antè mensibus, eò imperium illibatum referrent: ostenderentq; , eandem indolem militibus Romanis post exactos decemuiros esse, quæ ante creatos fuerit: nec æquatis legibus imminutã virtutem populi Romani esse. Hæc vbi inter signa peditum dicta dedit, aduolat deinde ad equites. Agite iuuenes, inquit, præstare virtute peditem, vt honore atque ordine præstatis. Primo concursu pedes mouit hostem, pulsum vos inmissis equis exigit e campo: non sustinebunt imperium, & nunc cunctantur magis quàm resistunt. Cōcitant equos, permittuntq; in hostem pedestri iam turbatum pugna: & perruptis ordinibus elati ad nouissimam aciem, pars libero spatio circunuecti, iam fugam vndique capessentes plerosq; à castris auertunt, præterequitantesq; absterrent. peditum acies, & consul ipse, visq; omnis belli fertur in castra: captisque cum ingenti cæde maiore præda potitur. Huius pugnae fama perlata non in urbem modo, sed in Sabinos ad alterum exercitum, in vrbe lætitia modò celebrata est: in castris animos militum ad æmulandum decus accendit. Iam Horatius eos excursionibus sufficiens, præliisq; leuibus experiundo, assuefecerat sibi potius fidere, quàm meminisse ignominia decemuiro- rum ductu acceptæ, paruâque certamina in summam totius

profecerant sp̄ei . Nec cessabant Sabini feroces ab re priorē anno bene gesta laceffere atque instare , rogitantes, quid latrocinii modo procurfantes pauci , recurrentesque tererent tempus ? & in multa pr̄alia paruāque carperent summam vn̄ius belli? quin illi congregederentur acie: inclinanda m̄q; semel fortunæ rem darent ? Ad id quod sua sponte satis collectum animorum erat , indignitate etiam Romani accendebantur. iam alterum exercitum victorem in urbem rediturum, sibi vltro per contumelias hostem insultare. quando autem se, si tum non sint , pares hostibus fore ? Vbi hæc fremere militem in castris consul sensit, concione aduocata, Quemadmodum, inquit, in Algido res gesta sit, arbitror vos milites audisse. qualem liberi populi exercitum decuit esse, talis fuit. consilio collegæ, virtute militum victoria parta est. Quod ad me attinet , id consilii animique habiturus sum, quod vos milites mihi effeceritis. & trahi bellum salubriter, & mature perfici potest. si trahendum est, ego vt in dies spes virtusq; vestra crescat, eadem qua institui disciplina efficiam. si iam satis animi est, decerniq; placet , agite dum clamorem qualem in acie sublati estis, tollite hic indicem voluntatis virtutisque vestræ. Postquam ingenti alacritate clamor est sublatus: quod bene vertat, gesturum se illis morem , posteroque die in aciem deducturum, affirmat. reliquum diei apparandis armis consumptum est. Postero die simul instrui Romanam aciem Sabini videre , & ipsi iam auidi certaminis procedunt. Præliū fuit, quale inter fidentes sibi met ambobus exercitus, veteris perpetuæq; alterum gloriæ, alterū nuper noua victoria elatum. Consilio etiam Sabini vires adiuuere. nam cum æquassent aciem, duo extra ordinem millia,

quæ

quæ in sinistrum cornu Romanorum in ipso certamine impressionem facerent, tenuere. quæ vbi illatis ex transuerso signis degrauebant propè circumuentum cornu, equites duarum legionum sexcenti ferè ex equis desiliunt: cedentibusq; iam suis, prouolât in primum: simulq; & hosti se opponunt: & æquato primum periculo, pudore deinde animos peditum accendunt. verecundiæ erat, equitem suo alienoq; Marte pugnare: peditem ne ad pedes quidem degresso equiti parem esse. Vadunt igitur in prælium ab sua parte omissum, & locum ex quo cesserant, repetunt: momentoque non restituta modò pugna, sed inclinatur etiam Sabinis cornu. eques inter ordines peditum tectus, se ad equos recipit: transuolat inde in partem alteram suis victoriæ nuncius: simul & in hostes iam pauidos, quippe fuso suæ partis validiore cornu, impetum facit. non aliorum eo prælio virtus magis enituit. Consul providere omnia, laudare fortes, increpare sicubi segnior pugna esset. castigati fortium statim virorum opera edebât: tantumq; hos pudor, quantum alios laudes excitabant. Redintegrato clamore vndique omnes connixi hostem auertunt: nec deinde Romana vis sustineri potuit. Sabini fusi passim per agros castra hosti ad prædam relinquunt. ibi non socio-rum sicut in Algido res, sed suas Romanus populationibus agrorum amissas recipit. Gemina victoriâ duobus bifariam præliis parta, maligne senatus in vnū diē supplicationes cōsulū nomine decreuit. populus iniussu & altero die frequēs iit supplicatū. & hæc vaga popularisq; supplicatio studiis propè celebratior fuit. Consules ex cōposito eodem biduo ad urbē accessere, senatūq; in Martiū cāpum euocauere. vbi cum de rebus ab se gestis agerent, questi primores patrū, senatū inter

DECADIS PRIMAE

milites dedita operæ terroris causa haberi. itaque inde consules, ne criminationi locus esset, in prata Flaminia, ubi nunc ædes Apollinis est, (circum iam tum Apollinarem appellabant) auocauere senatum. ubi cum ingenti consensu Patrum negaretur triumphus, L. Icilius trib. pl. tulit ad populum de triumpho consulum: multis dissuasum prodeuntibus, maxime C. Claudio vociferante, de Patribus, non de hostibus consules triumphare velle: gratiamque pro priuato merito in tribunum, non pro virtute honorem peti. nunquam antè de triumpho per populum actum, semper æstimationem arbitriumque eius honoris penes senatum fuisse. ne reges quidem maiestatem summi ordinis imminuisse. ne ita omnia tribuni potestatis suæ implerent, ut nullum publicum consilium sinerent esse. ita demum liberam ciuitatem fore, ita æquatas leges, si sua quisque iura ordo, suam maiestatem teneat. In eandem sententiam multa & à cæteris senioribus Patrum cū essent dicta, omnes tribus eam rogationem acceperunt. Tum primum sine autoritate senatus populi iussu triumphatum est. Hæc victoria tribunorum plebisque propè in haud salubrem luxuriam vertit, conspiratione inter tribunos facta, ut iidem tribuni reficerentur: & quò sua minus cupiditas emineret, consulibus quoque continuarent magistratum, consensum Patrum caussabantur, quo per cõtumeliam consulū iura plebis labefactata essent. quid futurū, nondum firmatis legibus, si novos tribunos per factiones suas cõsules adorti essent? non enim semper Valerios Horatiõsque COSS. fore, qui libertati plebis suas opes postferrent. Forte quadam uti-
 li ad tempus, ut comitiis præesset, potissimum M. Duellio forte euenit, viro prudenti, & ex continuatione magistratus
 inuidiam

inuidiam imminentem cernenti. qui cum ex veteribus tribunis negaret vllius se rationem habiturum : pugnarentq; collegæ, vt liberas tribus in suffragium mitteret, aur concederet sortem comitorū collegis, habituris è lege potius comitia, quàm ex voluntate Patrum: iniecta cõtentione Duellius consules ad subsellia accitos cum interrogasset quid de comitiis consularibus in animo haberent, respondissentq; se novos consules creaturos: authores popularis sententiæ haud populares nactus, in concionem cum iis processit. vbi cum consules producti ad populum, interrogatique, si eos PR memor libertatis per illos receptæ domi, memor militiæ rerumq; gestarum cõsules iterum faceret, quidnam facturi essent, nihil sententiæ suæ mutassent: collaudatis consulibus, quòd perseuerarent ad vltimum dissimiles decemuirorum esse, comitia habuit: & quinque tribunis plebis creatis, cum præ studiis aperte petentium nouem tribunorum, alii candidati tribus non explerent, concilium dimisit: nec deinde comitorum caussa habuit. satisfactū legi aiebat, quæ numero nusquam præfinito tribunis, modò vt relinqueretur, sanciret: & ab iis qui creati essent, cooptari collegas iuberet. recitabatque rogationis carmen, in quo, Si tribunos plebis decem rogabo, si quo minus hodie decem tribunos plebis fecerint: tum vt ii quos sibi collegas cooptassint, vt illi legitimi eadem lege tribuni plebei sint: vt illi quos hodie tribunos plebei feceritis. Duellius cum ad vltimum perseuerasset, negando X V. tribunos plebis rempublicam habere posse, victa collegarum cupiditate, pariter Patribus plebique acceptus, magistratu abiit. Noui tribuni plebis in cooptandis collegis Patrum voluntatem fouerunt: duos etiam patricios

DECADIS PRIMAE

consulatésque , Spurium Tarpeium , & Aulum Aéter-
 nium cooptauere . Consules creati , Spurius Herminius,
 Titus Virginius Cælimontanus , nihil magnopere ad Pa-
 trum aut plebis caussam inclinati , otium domi ac foris ha-
 buere . Lucius Trebonius tribunus plebis infestus Patri-
 bus , quòd se ab iis in cooptandis tribunis fraude captum,
 proditumque à collegis aiebat : rogationem tulit , vt qui
 plebem Romanam tribunos plebis rogaret , is vsque eò
 rogaret , dum decem tribunos plebis faceret. infectandis-
 que Patribus , vnde Aspero etiam inditum est cognomen,
 tribunatum gessit . Inde Marcus Geganius Macrinus , &
 Caius Iulius , Consules facti , conciones tribunorum ad-
 uersus nobilium iuuentutem ortas , sine infectatione po-
 testatis eius , conseruata maiestate Patrum , sedauere : ple-
 bem decreto ad bellum Volscorum & Aequorum dele-
 ctu sustinendo , rem ab seditionibus continuere : urbano
 quoque otio foris omnia tranquilla esse affirmantes , per
 discordias ciuiles externos tollere animos . cura pacis , con-
 cordiæ quoque intestinæ caussa fuit . Sed alter semper or-
 do grauis alterius modestiæ erat . quiescenti plebi ab iu-
 nioribus Patrum iniuriæ fieri cœptæ . vbi tribuni auxilio
 humilioribus essent , in primis parum proderat : dein
 ne ipsi quidem inuiolati erant : vtique postremis mensi-
 bus , cum & per coitiones potentiorum iniuria fieret , &
 vis potestatis omnis aliquanto posteriore anni parte lan-
 guidior fermè esset : iamque plebs ita in tribunatu po-
 nere aliquid spei , si similes Icilio tribunos haberet : no-
 mina tantum se biennio habuisse . Seniores contra Pa-
 trum , vt

trum, vt nimis feroces suos credere iuuenes esse, ita male, si modus excedendus esset, suis quàm aduersariis superesse animos. adeo moderatio tuendæ libertatis, dum æquari velle simulando, ita se quisque extollit, vt depri-
mat alium, in difficili est: cauendóque ne metuant homines, metuendos vltro se efficiunt: & iniuriam à nobis repulsam, tanquam aut facere aut pati necesse sit, iungimus aliis. Titus Quintius Capitolinus quartum, & Agrippa Furius, consules inde facti, nec seditionem domi, nec foris bellum acceperunt: sed imminebat vtrunque. Iam non vltà discordia ciuium reprimi poterat, & tribunis & plebe incitata in Patres, cum dies alicui nobilium dicta, nouis semper certaminibus conciones turbaret. Ad quarum primum strepitum velut signo accepto arma cepere Aequi ac Volsci: simul quòd persuaserant iis duces cupidi prædarum, biennio antè delectum indictum haberi non potuisse, abnuente iam plebe imperium. eò aduersus se non esse missos exercitus. dissolui licentia militandi morem, nec pro communi iam patria Romam esse. quicquid irarum simultatúmque cum externis fuerit, in ipsos verti. occæcatos lupos intestina rabie, opprimendi occasionem esse. Coniunctis exercitibus, Latinum primum agrum populati sunt: deinde postquàm ibi nemo vindex occurrebat, tum vero exultantibus belli authoribus, ad mœnia ipsa Romæ populabundi regione portæ Esquilinæ accessere, vastationem agrorum Vrbi per contumeliam ostentantes. Vnde postquam inulti prædam præ se agentes, retro ad

DECADIS PRIMAE

Corbionem agmine iere: Quintius COS. ad cōcionem populum vocavit. ibi in hanc sententiam locutum accipio. Etsi mihi nullius noxæ conscius Quirites sum, tamen cum pudore summo in concionem vestran̄ processi: hoc vos scire, hoc posteris memoriæ traditum iri, Aequos & Volscos vix Hernicis modò pares, T. Quintio quartum consule ad mœnia vr̄bis Romæ impune armatos venisse: hanc ego ignominiam (quãquam iamdiu ita viuitur, is status rerum est, vt nihil boni diuinet animus) si huic potissimum imminere anno scissem, vel exilio, vel morte, si alia fuga honoris non esset, vitassem. Ergo si viri arma illa habuissent, quæ in portis fuisse nostris, capi Roma me consule potuit? satis honorum, satis superq̄; vitæ erat: mori consulem tertium oportuit. Quem tandem ignauissimi hostium contempserunt? nos consules? an vos Quirites? Si culpa in nobis est, auferte imperiũ indignis: & si id parum est, insuper pœnas expetite. si in vobis, nemo deorum nec hominum sit, qui vestra puniat peccata Quirites: vosmet tantum eorum pœniteat. Non illi vestram ignauiam contempserunt, nec suæ virtuti cōfisi sunt: quippe toties fusi fugatique, castris exuti, agro multati, sub iugum missi, & se & vos nouere. discordia ordinum est, venenum vr̄bis huius, Patrum ac plebis certamina. dum nec nobis imperii, nec vobis libertatis est modus: dum tædet vos patriciorum, nos plebeiorũ magistratuũ, sustulere illi animos. Prò deũ fidem, quid vobis vultis? tribunos plebis concupistis, cōcordiæ causa concessimus. decem viros desyderastis, creati passi sumus. decem viros vos pertæsum est, coegimus abire magistratu. manente in eosdem priuatos ira vestra, mori atque exulare nobilissimos viros honoratissimosq̄; passi sumus. tribunos

bunos plebis creare iterum voluistis, creastis. consules facere
 vestrarum partium, etsi Patribus videbamus iniquum, patri-
 cium quoque magistratum plebi donum fieri vidimus. au-
 xilium tribunitium, prouocationem ad populum, scita ple-
 bis iniuncta Patribus, sub titulo æquandarum legum nostra
 iura oppressa tulimus & ferimus. Qui finis erit discordiarū?
 ecquando vnam urbem habere, ecquando comunē hanc
 esse patriam licebit? Victi nos æquiore animo quiescimus,
 quàm vos victores. Satisne est, nobis vos metuendos esse? Ad-
 uersus nos Auentinū capitur, aduersus nos Sacer occupatur
 mons. Esquilias quidem ab hoste propè captas, & scandentē
 in aggerem Volscum hostē nemo summouit. in nos viri, in
 nos armati estis. Agitedum, vbi hic curiam circūfederitis, &
 forum infestum feceritis, & carcerem impleueritis principi-
 bus, hisdem istis ferocibus animis egredimini extra portam
 Esquilinam. aut si ne hoc quidē audetis, ex muris visite agros
 vestros ferro ignique vastatos, prædam abigi, fumare incensa
 passim tecta. Atenim communis res per hæc loco est peiore.
 ager vritur, vrbs obsidetur, belli gloria penes hostes est. Quid
 tandem priuatæ res vestræ? quo in statu sunt? iam vnicuique
 ex agris sua damna nunciabuntur. Quid est tandem domi,
 vnde ea expleatis? tribuni vobis amissa reddēt ac restituent?
 vocis verborumq; quantum voletis, ingerent, & criminum
 in principes, & legum aliarum super alias, & cōcionum. sed
 ex illis concionibus nunquam vestrum quisquam re fortu-
 nâque domum auctior rediit. Ecquis retulit aliquid ad con-
 iugē & liberos, præter odia, offensiones, simultates publicas
 priuatasq;? à quibus semper non vestra virtute innocentiaq;
 sed auxilio alieno tuti sitis. At Hercules cum stipēdia nobis

DECADIS PRIMAE

confulibus, non tribunis ducibus, & in castris, non in foro faciebatis, & in acie vestrum clamorem hostes, non in concione Patres Romani horrebant: præda parta, agro ex hoste capto, pleni fortunarum, gloriæq; simul publicæ, simul privatæ, triumphantes domum ad penates redibatis: nunc oneratum vestris fortunis hostem abire finitis. Hærete affixi concionibus, & in foro viuite: sequitur vos necessitas militandi, quam fugitis. Graue erat in Aequos & Volscos proficiscia ante portas est bellum. si inde non pellitur, iam intra mœnia erit: & arcem & Capitolium scâdet: & in domos vestras vos persequetur. Biennio antè senatus delectum haberi, & educi exercitum in Algidum iussit. sedemus desides domi, mulierum ritu inter nos altercantes, præsentî pace læti, nec cernentes ex otio illo breui multiplex bellum rediturum. His ego gratiora dictu alia esse scio; sed me vera pro gratis loqui, & si meum ingenium non moneret, necessitas cogit. Vellem equidem vobis placere Quirites, sed multo malo vos saluos esse, qualicumque erga me animo futuri estis. Natura hoc ita comparatum est, vt qui apud multitudinem sua causa loquitur, gratior eo sit, cuius mens nihil præter publicum cōmodū videt. nisi forte assentatores publicos, plebicolos istos, qui vos nec in armis, nec in otio esse sinunt, vestra vos causa incitare & stimulare putatis. cōcitati, aut honori aut quæstui illis estis. & quia in cōcordia ordinum nullos se vsquam esse vident: malæ rei se, quàm nullius, turbarum ac seditionum duces esse volunt. Quarum rerum si vos tædium tandem capere potest, & Patrum vestrosque antiquos mores vultis pro his nouis sumere: nulla supplicia reculo, nisi paucis diebus hos populatores agrorum nostrorum fusos fugatosque

castris

castris exuero: & à portis nostris mœnibusq; ad illorum vrbes hunc belli terrorem, quo nunc vos attoniti estis, transtulero. Raro aliàs tribuni popularis oratio acceptior plebi, quàm tunc seuerissimi consulis fuit. Iuuentus quoque, quæ inter tales metus detrectationem militiæ, telum accerimum aduersus Patres habere solita erat, bellû & arma spectabat. & agrestium fuga, spoliatiq; in agris & vulnerati, scœdiora iis quæ subiiciebantur oculis nunciantes, totam urbem iram impleuere. In senatum vbi vêtum est, ibi vero in Quintium omnes versi, vt vnum vindicem maiestatis Romanæ intueri: & primores Patrum dignam dicere concionem imperio consulari, dignam tot consulatibus antea actis, dignam vita omni plena honorum sæpe gestorum, sæpius meritorum: alios cõsules aut per proditionem dignitatis Patrum plebi adultos, aut acerbe tuendo iura ordinis, asperiores domando multitudinem fecisse: T. Quintium orationem memorem maiestatis Patrum, concordiamq; ordinum, & temporum in primis habuisse. orare eum, collegamque, vt capessèrent rempub. orare tribunos, vt vno animo cum consulibus bellû ab vrbe ac mœnibus propulsari vellent, plebemque obedientem in re tam trepida Patribus præberent. appellare tribunos communem patriam, auxiliumq; eorum implorare, vastatis agris, vrbe propè oppugnata. Consensu omnium delectus decernitur, habeturque. Cum consules in concione pronunciasent, tempus non esse causas cognoscendi: omnes iuniores postero die prima luce in campo Martio adessent: cognoscendis causis eorum qui nomina non dedissent, bello perfecto se daturos tempus: pro desertore futurum, cuius non probassent causam: omnis iuuentus affuit postero die.

DECADIS PRIMAE

cohortes sibi quæq; centuriones legerunt, bini senatores singulis cohortibus præpositi. Hæc omnia adeo mature perfecta accepimus, ut signa eo ipso die à quæstoribus ex ærario prompta, delatæque in campum, quarta diei hora mota ex campo sint: exercitusque nouus, paucis cohortibus veterum militum voluntate sequentibus, manserit ad decimum lapidem. insequens dies hostem in conspectum dedit, castræque ad Corbionem castris sunt coniuncta. tertio die cum ira Romanos, illos cū toties rebellassent, cōscientia culpæ ac desperatio iritaret, mora dimicandi nulla est facta. In exercitu Romano cum duo consules essent potestate pari, quod saluberrimum in administratione magnarū rerum est, summa imperii, concedente Agrippa, penes collegam erat: & prælatus ille, facilitati summittentis se comiter respondebat, communicando consilia laudesq;, & æquando imparem sibi. In acie Quintius dextrum cornu, Agrippa sinistrū tenuit: Sp. Posthumio Albo legato datur media acies tuenda: legatum alterum P. Sulpitium equitibus præficiunt. Pedites ab dextro cornu egregie pugnaere, haud segniter resistētibus Volscis. P. Sulpitius per mediam hostium aciem cum equitatu perripit. vnde cum eadem reuerti posset ad suos, priusquā hostis turbatos ordines reficeret: terga impugnare hostium satius visum est. momentoque temporis in aduersam incurfando aciem, ancipiti terrore dissipasset hostes, ni suo proprio eum prælio equites Volscorum & Aequorū exceptum aliquandiu tenuissent. Ibi vero Sulpitius negare cunctandi tempus esse, circumuentos interclusosq; ab suis vociferans, ni equestre prælium connixi omni vi perficerent. nec fugare equitem. integrum. satis esse. conficerent equos virósque, nequis reueheretur.

reueretur inde ad prælium, aut integraret pugnam. non posse illos resistere sibi, quibus conferta peditū acies cessisset. Haud surdis auribus dicta. impressione vna totum equitātū fudere, magnā vim ex equis præcipitauerunt: ipsos, equosq; spiculis confodere. Is finis pugne equestris fuit. Tunc adorti peditum aciem, nuncios ad consules rei gestæ mittunt, vbi iam inclinabatur hostium acies. nuncius deinde & vincen-
tibus Romanis animos auxit, & referentes gradum perculit Aequos. In media primum acie vinci cœpti, qua præmissus equitatus turbauerat ordines. sinistrum deinde cornu ab Quintio consule pelli cœptum. in dextro plurimum laboris fuit. Ibi Agrippa ætate, viribusque ferox, cum omni parte pugne melius rem geri, quàm apud se videret, accepta signa ab signiferis ipse inferre, quædam iacere etiam in confertos hostes cœpit. cuius ignominia metu concitati milites inua-
fere hostem. ita æquata ex omni parte victoria est. Nuncius tum à Quintio venit, victorem iam se imminere hostium castris, nolle irrumperere antequam sciat debellatum & in sinistro cornu esse. si iam fudisset hostes, conferret ad se signa, vt simul omnis exercitus præda potiretur. Victor Agrippa cum mutua gratulatione ad victorem collegam, castraque hostium venit. ibi paucis defendentibus, momentoque fufis, sine certamine in munitiones irrumperunt, prædaq; ingenti compotem exercitum, suis etiam rebus recuperatis, quæ populatione agrorum amissæ erant, reducunt. Triumphum nec ipsos postulasse, nec delatum iis ab senatu, accipio: nec traditur causa spereti, aut non sperati honoris. ego quantum in tanto interuallo temporum coniicio, cum Valerio atq; Horatio cōsulibus, qui præter Volscos & Aequos Sabini etiam

DECADIS PRIMAE

belli perfecti gloriã pepererãt, negatus ab senatu triumphus esset, verecundiã fuit pro parte dimidia rerum cõsulibus petere triumphũ: ne, etiã si impetrassent, magis hominũ ratio, q̃ meritorum habita videretur. Victoriã honestam ex hostibus partam, turpe domi de finibus sociorũ iudicium populi deformavit. Aricini atque Ardeates de ambiguo agro cum sæpe bello certassent, multis inuicem cladibus fessi, iudicem populũ Rom. cepere. Cum ad caussam orandã venissent, cõcilio populi à magistratibus dato, magna cõtentione actum. iãmque editis testibus, cum tribus vocari, & populum inire suffragium oporteret, confurgit P. Scaptius de plebe magno natu. Et, si licet, inquit, consules de Repub. dicere, errare ego populum in hac caussa non patiar. Cum vt vanum eum negarent consules audiendum esse, vociferantemq; prodi publicam caussam, summoueri iussissent, tribunos appellat. Tribuni, vt ferè semper regũtur à multitudine magis quàm regunt, dedere cupidã audiendi plebi, vt quæ vellet, Scaptius diceret. Ibi inquit, annum se tertium & octogesimum agere, & in eo agro de quo agitur, militasse, non iuuenem, sed vicesima iam stipendia merentem, cum ad Coriolos sit bellatum. eò se rem vetustate obliteratedam, cæterum suæ memoriæ infixam afferre. agrum de quo ambigitur, finium Coriolanorum fuisse, captisq; Coriolis iure belli publicum populi Romani factũ. mirari se, quonam more Ardeates Ariciniq;, cuius agri ius nunquam vsurpauerint incolumi Coriolanare, eum se à populo Romano, quem pro domino iudicem fecerint, intercepturos sperent. Sibi exiguum vitæ tempus superesse: non potuisse se tamen inducere in animum, quin quem agrũ miles pro parte virili manu cepisset, cum senex quoque

quoque voce, qua vna posset, vindicaret. magnopere se suadere populo, ne inutili pudore suã ipse causam damnaret. Consules cum Scaptium non silentio modò, sed cum assensu etiam audiri animaduertissent: deos, hominesq; testantes flagitium ingens fieri, Patrum primores accersunt. cum his circumire tribunos, orare, ne pessimũ facinus peiore exemplo admitterent, iudices in suam rem litem vertendo: cum præsertim, etiam si fas sit curam emolumenti sui iudici esse, nequaquam tantum agro intercipiẽdo acquiratur, quantum amittatur alienãdis iniuria sociorum animis. nam famã quidem ac fidei dãna maiora esse, quã quã æstimari possent. Hoc legatos referre domum? hoc vulgari? hoc socios audire? hoc hostes? quo cum dolore hos? quo cum gaudio illos? Scaptiõne hoc concionali seni assignaturos putarent finitimos populos? clarum hac fore imagine Scaptium nomen: populum Romanum quadruplatoris & interceptoris litis alienã personam laturum. quem enim hoc priuatã rei iudicem fecisse, vt sibi cõtrouersiosam adiudicaret rem? Scaptiũ ipsum id quidem, etsi præmortui iam sit pudoris, non facturum. Hęc consules, hęc Patres vociferantur. sed plus cupiditas, & author cupiditatis Scaptius valet. vocatã tribus iudicauerunt agrum publicũ populi Romani esse. nec abnuitur ita fuisse, si ad iudices alios itum foret. nunc haud sanẽ quicquã bona causã eleuatur dedecus iudicii. idq; non Aricinis Ardeatibúsque, quã Patribus Romanis, foediús atque acerbius visum. Reliquum anni quietum ab vrbaniis motibus, & ab externis mansit.

F I N I S.

